

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

İZMİR DIŞ TİCARET EĞİLİMİ ANALİZİ 2013-2023

—
2025

İZMİR DIŞ TİCARET EĞİLİMİ ANALİZİ 2013 - 2023 2025

Yayın Sahibi

İzmir Kalkınma Ajansı
Megapol Çarşı Kule, Halkapınar Mahallesi,
1203/11. Sk. No: 5-7, Kat: 19
35170 Konak/İzmir
Tel : 0232 489 81 81
Faks : 0232 489 85 05
E-posta: bilgi@izka.org.tr

Hazırlayan

Meltem ALTINAY

Redaksiyon

Güray GÜMÜŞ

Grafik Tasarım

Orçun ANDIÇ
Hasan Can ÇAKIR

© 2025, İZKA. Tüm hakları saklıdır. “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” ve “4110 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun” uyarınca, bu eserin tamamı ya da bir bölümü, hak sahibinden ilgili kanunun 52. maddesinde belirtildiği gibi yazılı olarak kullanma izni alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenemez, çoğaltılamaz, çoğaltılmış nüshaları yayılamaz, satılamaz, kiralanamaz, ödünç verilemez, temsil edilemez, sunulamaz ve telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilerek kullanılamaz.

Bu çalışma, yazarın T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Bölgesel Kalkınma Dergisi’nin Aralık 2024 sayısında yer alan “İzmir Dış Ticaretinin Gelişimi ve Yoğunlaşma Analizi (2013–2023)” başlıklı makalesine ilave analizlerin eklenmesi ile üretilmiştir.

Çalışmanın tüm hakları İzmir Kalkınma Ajansına aittir. Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

1 Altınay, M. (2025). İzmir Dış Ticaretinin Gelişimi ve Yoğunlaşma Analizi (2013–2023). Bölgesel Kalkınma Dergisi, 02(03), 235-263. <https://doi.org/10.61138/bolgeselkalkinmadergisi.1576229>

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

İZMİR DIŞ TİCARET EĞİLİMİ ANALİZİ 2013 -2023

—
2025

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1. YÖNETİCİ ÖZETİ	8
BÖLÜM 1. GİRİŞ	8
BÖLÜM 2. İZMİR DIŞ TİCARETİNİN EGE BÖLGESİ'NDEKİ VE TÜRKİYE'DEKİ YERİ	12
2.1. İhracat	13
2.2. İthalat	14
BÖLÜM 3. İZMİR'İN VE BAŞAT İLLERİN DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	18
BÖLÜM 4. İZMİR DIŞ TİCARET YAPISININ ANALİZİ	30
4.1. İhracat	31
4.2. İthalat	35
4.3. İzmir'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranları	38
4.4. İzmir İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyinin Gelişimi	39
4.5. Dış Ticarete Yoğunlaşma	43
4.6. İzmir'in İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi	61
BÖLÜM 5. GENEL DEĞERLENDİRME	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1.	İzmir ve Türkiye İhracat Birim Değer Gelişimi	34
ŞEKİL 2.	Yüksek ve Orta-Yüksek Düzey Teknoloji İhracatı – İzmir ve Türkiye	40
ŞEKİL 3.	İzmir İhracatında Ülke Yoğunlaşma Oranı (2023)	44
ŞEKİL 4.	İzmir İhracatında Ülke ve Sektörel HHI Endeks Gelişimi	52
ŞEKİL 5.	İzmir İthalatında Ülke Yoğunlaşma Oranı (2023)	54
ŞEKİL 6.	HHI Endeksine Göre İzmir İthalatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşması (2013=100)	60

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1.	Yıllara Göre İhracat Tutarları ve Değişimleri (milyon dolar)	13
TABLO 2.	Yıllara Göre İthalat Tutarları ve Değişimleri (milyon dolar)	14
TABLO 3.	Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi (milyon dolar)	15
TABLO 4.	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (Yüzde)	16
TABLO 5.	İhracat Rakamları ve Türkiye İhracatında Payları (milyon dolar)	19
TABLO 6.	Bursa İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	20
TABLO 7.	Manisa İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	21
TABLO 8.	Tekirdağ İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	22
TABLO 9.	Ankara İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	23
TABLO 10.	İstanbul İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	24
TABLO 11.	Kocaeli İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	25
TABLO 12.	İzmir İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)	26
TABLO 13.	İthalat Rakamları ve Türkiye İthalatındaki Payları (milyon dolar)	27
TABLO 14.	İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (yüzde)	28
TABLO 15.	İzmir İhracatının Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (milyon dolar)	31
TABLO 16.	İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre İzmir İhracatı (milyon dolar)	32
TABLO 17.	İzmir İthalatının Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (milyon dolar)	35
TABLO 18.	İmalatın Alt Sektörlerine Göre İzmir İthalatı (milyon dolar)	36
TABLO 19.	Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre İzmir Dış Ticaretinde İhracat ve İthalat Tutarları ile İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (bin dolar)	38
TABLO 20.	İzmir İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon dolar)	39
TABLO 21.	İzmir İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon dolar)	41

TABLO 22.	İzmir İmalat Sanayinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	42
TABLO 23.	İzmir İhracatında Ülke Yoğunlaşma Oranları	43
TABLO 24.	İzmir İhracatında İlk 5 Ülke ve İhracat Kalemleri(2023 - Bin dolar)	45
TABLO 25.	İzmir'in İhracatında (Bölüm/2 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)	46
TABLO 26.	İzmir'in İhracatında (4 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)	48
TABLO 27.	İzmir İhracatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)	50
TABLO 28.	İzmir İhracatında Sektörlere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)	51
TABLO 29.	İzmir İthalatında Ülke Yoğunlaşma Oranları	53
TABLO 30.	İzmir İthalatında İlk 5 Ülke ve İthalat Kalemleri(2023 – bin dolar)	54
TABLO 31.	İzmir'in İthalatında (bölüm/2 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)	55
TABLO 32.	İzmir'in İthalatında (Sınıf/4 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)	57
TABLO 33.	İzmir İthalatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)	59
TABLO 34.	İzmir İthalatında Sektörlere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)	59
TABLO 35.	İzmir'in İhracatında Öne Çıkan Sektörler (2 Basamak)	61
TABLO 36.	İzmir İhracatında Öne Çıkan Sektörler (4 Basamak)	62
TABLO 37.	İzmir İhracatında İlk 15 Sektörün Kriterler Bazında Değerlendirilmesi	64

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- Ar-Ge** : Araştırma ve Geliştirme
- ISIC** : International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması)
- BYS** : Başka yerde sınıflandırılmamış
- GSYH** : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
- NACE** : Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne (Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması)
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu

YÖNETİCİ ÖZETİ

İzmir sahip olduğu liman ve lojistik altyapı imkânları ve çok sektörlü üretim yapısı ile Türkiye'nin dış ticaretinde çok önemli bir yere sahiptir. Dış ticaret sadece ülkeler için değil, bölgesel kapsamda da gelişimi takip edilmesi gereken bir faaliyetler bütünüdür. Ülkeler arası rekabet koşulları değiştiği gibi, ülke içerisindeki bölgeler arasında da rekabet koşulları farklılıklar gösterebilmektedir. Dış ticaretin bölgesel kalkınma üzerindeki öneminden hareketle, bir ilin dış ticaret faaliyetlerinin ayrıntılı olarak çalışılması, bölge dinamiklerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan bölgenin dış ticaret açısından güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması, bölgesel politikalar belirlenerek bölge kalkınmasının önünün açılmasında yol gösterici olacaktır.

Çalışmanın genel amacı, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan İzmir'in 2013-2023 dönemindeki dış ticaret gelişiminin incelenmesi, söz konusu dönemde ülke ve ürün yoğunlaşmasının analiz edilmesi ve İzmir'in ihracatta rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sektörlerin belirlenmesidir.

Çalışma kapsamında öncelikle, İzmir'in 2013-2023 dönemindeki ithalat ve ihracat faaliyetleri incelenmiş, ilin Ege Bölgesi ve Türkiye'deki dış ticaret payına bakılmış, ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış ve dış ticaretin teknoloji düzeylerine göre gelişimi ortaya konmuştur. Çalışmanın devamında, belirlenen başat iller ile İzmir'in dış ticaret faaliyetleri karşılaştırılmıştır.

İkinci bölümde, yoğunlaşma katsayısı (Concentration Ratio - CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi hesaplanarak hem ihracatta hem de ithalatta ürün ve ülke yoğunlaşmasına bakılmıştır. Son bölümde ise, İzmir'in ihracatta rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sektörlerin tespit edilmesi amacıyla analizler yapılmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- İzmir ihracatı yıllar içerisinde artmakla beraber ihracatın Türkiye içerisindeki payı yaklaşık olarak aynı oranda kalmıştır. Buna karşın ithalat belli bir oranda artmış olsa da Türkiye içerisindeki payı düşüş göstermiştir. İzmir dış ticaretinde, ihracatın ithalatı karşılama oranının kazandığı pozitif görünüm giderek artmaktadır.
- İzmir imalat sanayi dış ticaretinin teknoloji düzeyi incelenmiş, hem ihracatta hem de ithalatta yüksek ve orta-yüksek düzey ürün dış ticaret faaliyetlerinin artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Teknoloji düzeyine göre dış ticaret faaliyetlerindeki bir diğer önemli nokta ise, ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Orta-yüksek, orta-düşük ve düşük teknoloji düzeyinde İzmir dış ticaret dengesi pozitif görünümündedir. Yüksek teknoloji düzeyindeki ürünlerde ise ihracat lehine artış eğilimi devam etmektedir.
- Çalışmada yoğunlaşma katsayısı (Concentration Ratio - CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi hesaplanarak hem ihracatta hem de ithalatta ürün ve ülke yoğunlaşmasına bakılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, 2013-2023 döneminde İzmir dış ticaretinin ürün yoğunlaşmasının azalma, buna karşın ülke yoğunlaşmasının artma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, İzmir'in ihracat ve ithalata konu ürün sınıfları artarken pazar çeşitliliği azalmaktadır.
- Çalışma kapsamında hesaplanan il ihracat yoğunlaşma katsayılarına göre bütün yetiştiriciliği ve bütün ürünleri imalatı yüksek katsayı değerleri ile birinci ve üçüncü sırada yerini almıştır. Basımla ilgili hizmet faaliyetleri ise ikinci sırada bulunmakla beraber, endeksin yıllar içinde azalma eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir.

- Baharatlık, aromatik (ıtırılı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesinde, ortalamada yüksek bir değer yakalanmış olsa da 2023 yılında burada ciddi bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Deniz balıkçılığı yükselmekte olup kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı ise azalmaktadır. Hazır yemeklerin imalatı ise dalgalı bir seyir izlemekle beraber, 2023 yılında il ihracat yoğunlaşma katsayısının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- İhracat yoğunlaşma katsayıları açısından dikkat çeken önemli bir diğer husus ise, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatının alt sektörü olan akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatının yıllar içinde göstermiş olduğu yükseliştir. Söz konusu ürün sınıfı, kriter bazlı değerlendirme tablosuna göre de ön plana çıkmaktadır.
- Çalışma sonucunda; ilin dış ticaret yapısının geliştirilmesi ve daha dirençli hâle getirilmesi için Ar-Ge politikalarına önem verilerek altyapı ve üstyapı eksiklerinin giderilmesi, yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin üretiminin desteklenmesi, dış ticarette pazar çeşitliliğine gidilmesi ve bu süreçlerde yol gösterici olacak il bazlı analiz çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir.

BÖLÜM 1.

Giriş

Günümüzde küreselleşen rekabet koşulları ve ticaret sınırlarının giderek ortadan kalkması, gelişmekte olan ülkelerde rekabet gücü yüksek, katma değerli ürünlerin üretiminin ve dış ticaretinin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Sürdürülebilir bir üretim yapısı tesis etmek ve dirençli bir dış ticaret altyapısı oluşturmak, ülkelerin küresel krizlerden daha az etkilenmesini sağlayacaktır. Dış ticaret faaliyetleri, ülkelerin sanayi yapıları ve ekonomik gelişimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle ihracat, ülkeye döviz girişi sağlaması ve sanayi sektörünün gelişiminde belirleyici rol üstlenmesi sebebiyle büyüme üzerinde oldukça etkilidir. Yurt içinde üretilen ürünlere olan talep arttıkça üretim kapasitesi ve ürün çeşitliliği de artmaktadır. Bu durum, gerek verimlilik gerekse istihdam artışına yol açmakta ve büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin üretim yapısının oluşmasında ithalat da önemli bir faktördür. Bilgi birikiminin edinilmesi, Ar-Ge süreçleri ile bunun üretime aktarılması ve katma değerli üretim deseninin oluşturulması, öncelikle ithalat ile başlamaktadır. İthalat, yurt içinde üretilecek olan malların hammadde ve ara mamulünün dışarıdan alınması ile yeni ürünlerin üretilmesine ve/veya mevcut ürünün geliştirilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretin bir bütün olarak incelenmesi, rekabet gücünün anlaşılması açısından da daha faydalı olacaktır.

Dış ticaret sadece ülkeler için değil, bölgesel kapsamda da gelişimi takip edilmesi gereken bir faaliyetler bütünüdür. Ülkeler arası rekabet koşulları değiştiği gibi, ülke içerisindeki bölgeler arasında da rekabet koşulları farklılık gösterebilmektedir. Bu bakımdan, bölgenin dış ticaret açısından güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması, bölgesel politikalar belirlenerek bölge kalkınmasının önünün açılmasında yol gösterici olacaktır.

Türkiye; Avrupa Birliği ile olan yakın ticari ilişkileri, Asya ve Avrupa arasındaki transit ülke konumu, zengin beşeri ve doğal kaynakları ile dünya dış ticaretinde önemli rol oynayan ülkelere biridir. Ülke ekonomileri ve gelişmişlik seviyeleri açısından büyük önem taşıyan dış ticaret faaliyetleri, geçtiğimiz yıllar içerisinde önemli dalgalanmalar yaşamış ve çeşitli

yapısal değişiklikler göstermiştir. Özellikle Covid-19 salgını ile beraber tüm dünyada yaşanan belirsizlik ortamı, üretimin azalmasına, eksik istihdam koşullarına ve iktisadi dengesizliklere yol açmıştır. Yukarıda bahsedilen süreçten diğer tüm ülkeler gibi etkilenen Türkiye; lojistik konumu, hızlı teslimat yeteneği ve üretim hızı gibi avantajlarını kullanarak dış ticaretteki önemli konumunu koruyabilmiş ve toparlanma sürecine girmiştir.

Bu çalışmanın genel amacı; Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan İzmir'in 2013-2023 dönemindeki dış ticaret gelişiminin incelenmesi, söz konusu dönemde ülke ve ürün yoğunlaşmasının analiz edilmesi ve İzmir'in ihracatta rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sektörlerin belirlenmesidir. İzmir'e yönelik olarak dış ticarette ülke ve ürün yoğunlaşmasına ve ihracattaki rekabet gücüne odaklanan yakın dönemli bir analizin bulunmaması, çalışmanın başlangıç noktasını oluşturmuştur.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, 2013- 2023 yılları arasında İzmir'in dış ticaret gelişiminin incelenmesi ve adı geçen dönemde İzmir dış ticaretindeki ülke ve ürün çeşitliliğinin analiz edilmesidir. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) temin edilen Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması Revizyon 4'e göre (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities – ISIC Rev. 4) tasnif edilmiş 2 basamaklı (bölüm) ve 4 basamaklı (sınıf) ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle; İzmir'in ithalat ve ihracat faaliyetleri incelenmiş, ilin Ege Bölgesi ve Türkiye'deki dış ticaret payına bakılmış, ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış ve dış ticaretin teknoloji düzeylerine göre gelişimi ortaya konmuştur. Buna ek olarak başat illerdeki ve İzmir'deki dış ticaret faaliyetleri karşılaştırılmıştır.

Teknoloji düzeyine göre ürün sınıflaması için TÜİK'in Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından hazırlanan Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması Revizyon 2'yi (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne - NACE Rev.2) baz alarak hazırladığı ISIC Rev.4 sınıflamasına uyarlanmış sınıflama sistemi kullanılmıştır.

Çalışmanın devamında İzmir dış ticaretinin yoğunlaşma değerleri hesaplanmıştır. Dış ticarete yoğunlaşma esas olarak, dış ticaretin belirli sayıdaki firma tarafından kontrolü olarak tanımlanmasının yanı sıra, dış ticaretin belli ülkelerde belli sektörlerde ya da maddelerde yoğunlaşması için de yaygın olarak hesaplanmaktadır. Yoğunlaşma değerleri, ihracatta sektörel bazda ve ülke düzeyinde çeşitlenme olup olmadığını göstermesi açısından dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Literatürde, yoğunlaşma değerlerinin analiz edilmesinde çeşitli endekslerin kullanıldığı görülmektedir. Bu endekslerden bazıları şunlardır: yoğunlaşma oranı (CR), Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI), entropi endeksi (EI), nispi entropi endeksi (REI), Hall-Tidemann endeksi (HTI), kapsamlı yoğunlaşma endeksi (CCI) ve gini endeksi. Bu çalışma kapsamında, yoğunlaşma oranı (CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI) kullanılmıştır.

Yoğunlaşma oranı (Concentration Ratio – CR), yoğunlaşma analizlerinde en sık kullanılan yöntemdir. Belirli sayıdaki birimin toplam içindeki paylarının kümülatif toplamı alınarak hesaplanır. CR, aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (İZKA,2012).

$$CR(m)=\sum_{i=1}^m P_i.100$$

Formüldeki CR(m), yoğunlaşma oranını; P_i de firma, fasıl veya ülkenin payını gösterir. Birim sayısının az olması yoğunlaşmanın artması, birim sayısının fazla olması ise yoğunlaşmanın azalması anlamına gelmektedir. Literatürde genellikle CR(4), CR(8) ve CR(12) şeklinde hesaplanmaktadır.

Herfindahl-Hirschman endeksi, hesaplamalarda bütün birimlerin dikkate alınması ve birim sayısındaki değişikliklere duyarlı olması sebebiyle sıklıkla tercih edilen bir endekstir. Birimlerin paylarının karelerinin toplamı alınarak hesaplanan bu endeksin formülasyonu aşağıdaki gibidir (İZKA,2012).

$$HHI=\sum_{i=1}^N s_i^2$$

Bu endeks; N birim sayısı olmak üzere $1/N < HHI < 1$ arasında değer alır. HHI değerinin artması ise yoğunlaşmanın artması anlamına gelmektedir.

Çalışmanın son bölümünde, İzmir ihracatında rekabet gücü yüksek olan sektörlerin belirlenmesi amacıyla incelemeler yapılmıştır. Hesaplamalarda açıklanmış karşılaştırmalı üstünler endeksi temel alınarak il ihracat yoğunlaşma katsayısı hesaplanmıştır. Bu bağlamda; İzmir'in belirli bir ürün grubundaki ihracatının şehrin bütün ihracatındaki payının, aynı ürün grubunun ülkedeki ihracatının toplam Türkiye ihracatındaki payına oranlanması ile İzmir'in Türkiye ihracatında hangi ürün gruplarıyla, ne kadar üstünlük oranı elde ettiği hesaplanmıştır (İZKA, 2012). Katsayının hesaplama formülü şu şekildedir:

İl İhracat Yoğunlaşma Katsayısı: $(X_{ij} / X_i)/(X_j/X)$

X_{ij} : *i ilinde j sektörünün ihracatı,*

X_i : *i ilinin toplam ihracatı,*

X_j : *Türkiye'deki j sektörünün toplam ihracatı,*

X : *Türkiye'nin toplam ihracatı*

Katsayının birden büyük olması bir ilin söz konusu sektörün ihracatındaki rekabet avantajına, birden küçük olması ise dezavantajına işaret etmektedir. Literatürde genellikle 2 ve 4 arası katsayılar orta derecede karşılaştırmalı üstünlük, 4 üzerindeki katsayılar ise güçlü bir karşılaştırmalı üstünlük olarak adlandırılmaktadır.

BÖLÜM 2.

İzmir Dış Ticaretinin Ege Bölgesi'ndeki ve Türkiye'deki Yeri

2.1. İhracat

2013-2023 döneminde Türkiye'nin ihracatına bakıldığında, ihracat tutarının 161 milyar dolardan yaklaşık 255,5 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Söz konusu dönem içerisinde, Ege Bölgesi ihracatı 17 milyar dolardan 27,8 milyar dolara İzmir ihracatı ise 10,8 milyar dolardan 17 milyar dolara çıkmıştır. Artış hızına bakıldığı zaman, Türkiye ve İzmir'in ihracat tutarları %58'lik bir artış gösterirken Ege Bölgesi ihracatının %62,6 tutarında artış kaydettiği görülmektedir. Söz konusu dönem içerisinde İzmir'in Türkiye'nin ihracatı içerisindeki payı çok farklılık göstermemiş ve %6,7 seviyelerinde seyretmiştir. Her ne kadar İzmir bölgesinin ihracat hacmi artsa da bu artışın Türkiye ihracatında İzmir'in payına istenilen seviyelerde yansımadağı görülmektedir. İzmir'in Ege Bölgesi ihracatındaki payı ise 10 yıllık dönemde inişler ve çıkışlar göstermekle beraber, bu payın %63,4 seviyesinden %61,6'ya gerilediği görülmektedir (Tablo 1).

2015 yılında Türkiye'de ve bölgelerde ihracat azalışı olduğu görülmektedir. Bu süreçte; Türkiye ihracatında

önemli bir paya sahip olan ülkelerdeki küresel kriz etkisi ile büyüme hızlarının düşüşü ve dolayısıyla ithalatlarının azalışı etkili olmuştur. Bu dönem özellikle İzmir'in de ihracatını etkilemiş ve il ihracatı %15'e yakın bir azalış kaydetmiştir. Bu azalış aynı dönemde, Ege Bölgesi için %12,8, Türkiye için ise %9,8 olarak gerçekleşmiştir. Bir diğer kritik dönem olan 2019-2020 aralığında da hem Türkiye'de hem de diğer bölgelerde ihracatın daraldığı görülmektedir. İhracatta yaşanan bu azalmanın en önemli etkeninin Covid-19 pandemisinin yarattığı ekonomik etkiler olduğu düşünülmektedir. Ancak İzmir ihracatı bu dönemde, diğer bölgelere kıyasla daha düşük bir oranda daralmıştır. Bu durum, yıllar içinde İzmir ekonomisinin daha dirençli hâle geldiğini göstermektedir. 2021 ve sonrasındaki dönemlerde ise hem Türkiye hem de İzmir'de ihracat oranlarında artışa geçilmiştir. Özellikle 2023 yılında, Ege Bölgesi'nde düşüş yaşanırken İzmir'in ihracatı artmış ve artış oranı Türkiye'nin ihracatının artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 1).

TABLO 1. Yıllara Göre İhracat Tutarları ve Değişimleri (milyon dolar)

Yıl	İzmir	Değişim (%)	Ege Bölgesi	Değişim (%)	Türkiye	Değişim (%)	İzmir/Ege Bölgesi (%)	İzmir/ Türkiye (%)
2013	10.863		17.146		161.481		63,4	6,7
2014	11.111	2,3	17.730	3,4	166.505	3,1	62,7	6,7
2015	9.459	-14,9	15.463	-12,8	150.982	-9,3	61,2	6,3
2016	9.713	2,7	15.699	1,5	149.247	-1,1	61,9	6,5
2017	10.934	12,6	17.596	12,1	164.495	10,2	62,1	6,7
2018	12.265	12,2	19.656	11,7	177.169	7,7	62,4	6,9
2019	12.169	-0,8	19.689	0,2	180.833	2,1	61,8	6,7
2020	11.636	-4,4	19.032	-3,3	169.638	-6,2	61,1	6,9
2021	14.737	26,6	24.725	29,9	225.214	32,8	59,6	6,5
2022	17.015	15,5	28.005	13,3	254.170	12,9	60,8	6,7
2023	17.175	0,9	27.871	-0,5	255.538	0,5	61,6	6,7

Kaynak: TÜİK (2024).

2.2. İthalat

İthalat verileri incelendiğinde, 2013-2023 döneminde, Türkiye ithalatının 260,8 milyar dolardan 361,8 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Aynı dönem içerisinde Ege Bölgesi'nin ithalatı 17,6 milyar dolardan 20,3 milyar dolara çıkmış, İzmir'inki ise 11,8 milyar dolardan 12,9 milyar dolara ulaşmıştır. Artış oranları göz önüne alındığında, Türkiye ithalatı %38,7 artış gösterirken İzmir ithalatının sadece %9,9 artış gösterdiği görülmektedir. Söz konusu dönem içerisinde ise Ege Bölgesi'nin ithalat artış oranı %14,8 olarak

gerçekleşmiştir. İzmir'in ithalat artış hızı, gerek Türkiye gerekse Ege Bölgesi'nin altındadır. Aynı dönem içerisinde İzmir'in Ege Bölgesi ve Türkiye ithalatındaki paylarına bakıldığında ise İzmir'in Türkiye içerisindeki payının %4,5'ten yaklaşık %3,6'ya gerilediği, Ege Bölgesi'nde ise bu payın %66,7'den %63,8'e indiği görülmektedir. Söz konusu tablo, İzmir'in ithalatçı bir bölge olmaktan çok, ihracatçı bir bölge olduğu görünümü güçlendirerek yıllar içerisindeki "net ihracatçı il" konumuna katkı sağladığını göstermektedir (Tablo 2).

TABLO 2. Yıllara Göre İthalat Tutarları ve Değişimleri (milyon dolar)

Yıl	İzmir	Değişim (%)	Ege Bölgesi	Değişim (%)	Türkiye	Değişim (%)	İzmir/Ege Bölgesi (%)	İzmir/Türkiye (%)
2013	11.769		17.648		260.823		66,7	4,5
2014	11.115	-5,6	17.300	-2	251.142	-3,7	64,3	4,4
2015	9.809	-11,7	15.558	-10,1	213.619	-14,9	63,1	4,6
2016	9.744	-0,7	14.628	-6	202.189	-5,4	66,6	4,8
2017	10.913	12	16.905	15,6	238.715	18,1	64,6	4,6
2018	10.586	-3	16.145	-4,5	231.152	-3,2	65,6	4,6
2019	8.676	-18	13.331	-17,4	210.345	-9	65,1	4,1
2020	8.476	-2,3	13.250	-0,6	219.517	4,4	64	3,9
2021	10.957	29,3	17.362	31	271.426	23,6	63,1	4
2022	13.576	23,9	20.755	19,5	363.711	34	65,4	3,7
2023	12.929	-4,8	20.256	-2,4	361.766	-0,5	63,8	3,6

Kaynak: TÜİK (2024).

Yıllar bazındaki değişim oranları incelendiğinde, 2020-2022 yılları arasında ithalat değerlerinin önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Covid-19 pandemisi döneminde, tüm dünyada dış ticaret rakamları ve eğilimleri beklenmedik şekilde değişmiş ve yaşanan değişiklikler Türkiye ve bölgelerini de etkisi altına almıştır.

Söz konusu dönem sonrasında normalleşme süreci başlamış ve ithalat tutarları azalma eğilimine geçmiştir. 2022-2023 dönemine bakıldığında ise İzmir ithalatının Ege Bölgesi'nin ve Türkiye'nin ithalatındaki azalış oranından daha yüksek bir oranda azaldığı görülmektedir.

Dış Ticaret Hacmi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Dış ticaret hacmindeki gelişmelere bakıldığında zaman, 2013-2023 döneminde Türkiye dış ticaret hacminin 422,3 milyar dolardan 617,3 milyar dolara, Ege Bölgesi'nin hacminin 34,8 milyar dolardan 48,1 milyara, İzmir'in hacminin ise 22,6 milyardan 30,1 milyara çıktığı görülmektedir. 11 yıllık dönem için artış oranları ise Türkiye için %46,3, Ege Bölgesi için %38,3 ve İzmir için %33 olarak gerçekleşmiştir. İzmir'in dış ticaret hacmi bu dönemde Türkiye'ye göre daha az oranda artış göstermiş olsa da dış ticaret dengesine bakıldığında İzmir'in Türkiye'den daha avantajlı durumda olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin 2013 yılında 99,3 milyar dolar olan dış ticaret açığı, 2023 yılında 106, 2 milyar dolara çıkmıştır. İzmir ise 2013 yılında 906 milyon dolar dış ticaret açığı verirken 2023 yılında yaklaşık 4,3 milyar dolar artıya geçmiştir.

Benzer bir iyileşme Ege Bölgesi'nde de gözlemlenmektedir. Bölge, 2013 yılında 502,3 milyon dolar açık verirken 2023 yılında 7,6 milyar dolar artıya geçmiştir. Ege Bölgesi 2016 yılında pozitif görünüme geçmiş, İzmir ise bu iyileşmeyi 2017 yılında gerçekleştirmiştir. Özellikle 2018 yılı, gerek bölge gerekse il için önemli bir gelişmenin gerçekleştiği yıl olarak görülmektedir. İhracatın %11-12 aralığında arttığı, buna rağmen ithalat oranının %3-4,5 arasında azaldığı bu yılda, dış ticaret önemli oranda fazla vermiştir (Tablo 3). Ege Bölgesi'nin ve İzmir'in dış ticaret dengesi açısından, ihracat pozitif yönlü gelişiminde en büyük etken, bölgenin tarım ve gıda imalatı açısından sahip olduğu avantajlardır.

TABLO 3. Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi (milyon dolar)

	Türkiye		Ege Bölgesi		İzmir	
Yıl	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2013	422.304	- 99.342	34.795	- 502	22.632	- 906
2014	417.647	- 84.638	35.030	430	22.225	- 4
2015	364.601	- 62.637	31.021	- 95	19.268	- 350
2016	351.436	- 52.942	30.328	1.071	19.457	- 30
2017	403.210	- 74.221	34.501	691	21.847	22
2018	408.321	- 53.984	35.801	3.511	22.850	1.679
2019	391.178	- 29.512	33.019	6.358	20.845	3.493
2020	389.155	- 49.879	32.282	5.781	20.113	3.160
2021	496.640	- 46.211	42.087	7.364	25.694	3.781
2022	617.880	- 109.541	48.760	7.250	30.591	3.439
2023	617.305	- 106.228	48.127	7.615	30.104	4.246

Kaynak: TÜİK (2024).

Benzer bir tabloyu, ihracatın ithalatı karşılama oranları incelendiğinde de görmek mümkündür. 2013 yılında Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranı %61,9 seviyesinde iken bu oran, 2023 yılında küçük bir artış ile %70,6'ya çıkmıştır. Diğer bir deyiş ile Türkiye'nin ihracatı, ithalatın da altında yatay bir seyir izlemektedir. Diğer yandan Ege Bölgesi ve İzmir oranları 2013 yılında sırasıyla %97,2 ve %92,3 iken bu oranlar 2023 yılında pozitifte geçiş yapmış ve sırasıyla %137,6 ve %132,8'e ulaşmıştır. Bu durum, bölge ve il ihracatının ithalat değerlerini geçtiğini ve dış ticaret fazlası verdiğini göstermektedir. Ege Bölgesi 2016 yılında artıya geçmiş, İzmir ili ise 2017 yılında artı değere ulaşmıştır. Fakat 2019 yılında en üst seviyeye ulaşmış olan ihracatın ithalatı karşılama oranları, sonraki yıllarda düşüş yaşamaya başlamıştır. Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Buradaki en önemli etkenin Covid-19 pandemisi sonrasında küresel dış ticarete yaşanan aksamalar olduğu düşünülmektedir. 2023 yılında ise ihracat artmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı artmaya devam etmiştir (Tablo 4).

TABLO 4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (Yüzde)

Yıl	Türkiye (%)	Ege Bölgesi (%)	İzmir (%)
2013	61,9	97,2	92,3
2014	66,3	102,5	100,0
2015	70,7	99,4	96,4
2016	73,8	107,3	99,7
2017	68,9	104,1	100,2
2018	76,7	121,8	115,9
2019	86,0	147,7	140,3
2020	77,3	143,6	137,3
2021	83,0	142,4	134,5
2022	69,9	134,9	125,3
2023	70,6	137,6	132,8

Kaynak: TÜİK (2024).

BÖLÜM 3.

İzmir'in ve Başat İllerin Dış Ticaret Göstergelerinin Karşılaştırması

İzmir, çok sektörlü üretim ve dış ticaret yapısı ile Türkiye'nin birçok ilinden farklıdır. Ürün çeşitliliği ve ihracat yapısı açısından İzmir ile benzerlikler gösteren Türkiye ihracatının önde gelen illeri belirlenmiş ve bu illerin 2013-2023 dönemi içerisindeki dış ticaret gelişimleri İzmir ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İzmir kendine has özellikleri ile nüfusu ve GSYH büyüklüğü bakımından Türkiye'nin üçüncü büyük ili konumundadır. Türkiye'nin 2013-2023 dönemindeki ihracat gelişimlerine bakıldığında, İstanbul'un açık ara farkla en çok ihracatı gerçekleştiren il olduğu görülmektedir. Öte yandan İstanbul'un ihracattaki payı, 2013 yılında %50,5 iken 2023 yılında %49,7'ye gerilemiştir.

2013 yılında İzmir'in %6,7'lik bir pay ile İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. İzmir'i %5,9 ve %5,8 gibi çok yakın oranlarla Bursa ve Kocaeli

takip etmektedir. İzmir'in Türkiye içindeki payı, yıllar içinde çok çok fazla değişmemiştir. 2023 yılına gelindiğindeyse bu pay %6,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ve İzmir ihracatının birbirine paralel şekilde ve yaklaşık aynı oranlarda büyüme gösterdiği görülmektedir. Diğer illerin Türkiye'nin ihracatı içindeki paylarının dağılımına bakıldığında ise Kocaeli'nin payının %5,1'e gerilediği ancak yine de üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Kocaeli'nin ardından %5'lik oranlar ile Bursa ve Ankara gelmektedir. Bursa'nın toplam içerisindeki payı gerilerken Ankara'nın payının arttığı görülmektedir.

Manisa ve Tekirdağ'da ise tablo çok değişmemiştir. 2013 yılında her iki ilin Türkiye ihracatı içindeki payı %1,1 iken 2023 yılında Manisa'nın payı %1,3'e, Tekirdağ'ın payı ise %1,2'ye çıkmıştır (Tablo 5).

TABLO 5. İhracat Rakamları ve Türkiye İhracatında Payları (milyon dolar)

İstanbul							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	81.577	84.832	79.275	77.767	83.448	88.203	
Pay(%)	50,50	50,90	52,50	52,10	50,70	49,80	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	88.828	82.815	108.666	124.662	127.102		
Pay(%)	49,10	48,80	48,30	49,00	49,70		
Kocaeli							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	9.346	9.069	7.404	6.496	8.135	9.036	
Pay(%)	5,80	5,40	4,90	4,40	4,90	5,10	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	9.917	7.728	12.272	14.462	13.011		
Pay(%)	5,50	4,60	5,40	5,70	5,10		
Bursa							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	9.456	9.971	9.140	10.365	11.066	11.717	
Pay(%)	5,90	6,00	6,10	6,90	6,70	6,60	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	10.898	9.554	11.648	12.778	12.734		
Pay(%)	6,00	5,60	5,20	5,00	5,00		
Ankara							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	7.922	8.495	7.181	6.679	6.930	7.828	
Pay(%)	4,90	5,10	4,80	4,50	4,20	4,40	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	8.464	7.960	9.496	12.005	12.885		
Pay(%)	4,70	4,70	4,20	4,70	5,00		
İzmir							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	10.863	11.111	9.459	9.713	10.934	12.265	
Pay(%)	6,70	6,70	6,30	6,50	6,60	6,90	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	12.169	11.636	14.737	17.015	17.175		
Pay(%)	6,70	6,90	6,50	6,70	6,70		
Manisa							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	1.824	1.962	1.818	1.848	1.972	2.270	
Pay(%)	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,30	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	2.438	2.277	2.870	3.153	3.321		
Pay(%)	1,30	1,30	1,30	1,20	1,30		
Tekirdağ							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İhracat	1.819	1.760	1.541	1.495	1.616	1.914	
Pay(%)	1,10	1,10	1,00	1,00	1,00	1,10	
	2019	2020	2021	2022	2023		
İhracat	1.948	1.953	2.746	3.057	3.125		
Pay(%)	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20		

Kaynak: TÜİK (2024).

Çalışmanın devamında, söz konusu illerin 2013-2023 dönemi içerisindeki ihracat eğilimini daha iyi anlayabilmek için 2013, 2018 ve 2023 yıllarında en çok ihracatın bu illerdeki hangi sektörlerden yapıldığına bakılmıştır.

Bursa

Bursa'nın toplam ihracatı içerisinde en büyük pay, motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatına aittir. Ancak 2023 yılına gelindiğinde, 2013 yılında %43,7

olan bu payın %28,3'e gerilediği görülmektedir. Her ne kadar motorlu taşıt imalatı hâlen ilin en büyük ihracat kalemi olsa da toplamdaki payı düşmektedir. Benzer bir düşüş tekstil ürünleri imalatında da görülmektedir. 2013 yılında %16,3 olan tekstil ürünleri imalatının payı, 2023 yılında %10,9'a gerilemiştir. Bys makine ve teçhizat imalatında ise ihracat payı artmaktadır. 2013 yılında %10,7 olan ihracat payı 2023 yılında %14,9'a çıkmıştır (Tablo 6).

TABLO 6. Bursa İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	4.134	43,7	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	5.351	45,7	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	3.600	28,3
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	1.545	16,3	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	1.259	10,7	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.892	14,9
28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.014	10,7	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.132	9,7	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	1.385	10,9
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	408	4,3	31 - Mobilya imalatı	801	6,8	31 - Mobilya imalatı	1.131	8,9
31 - Mobilya imalatı	402	4,2	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	564	4,8	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	793	6,2
Genel Toplam	9.456		Genel Toplam	11.717		Genel Toplam	12.734	

Kaynak: TÜİK (2024).

Manisa

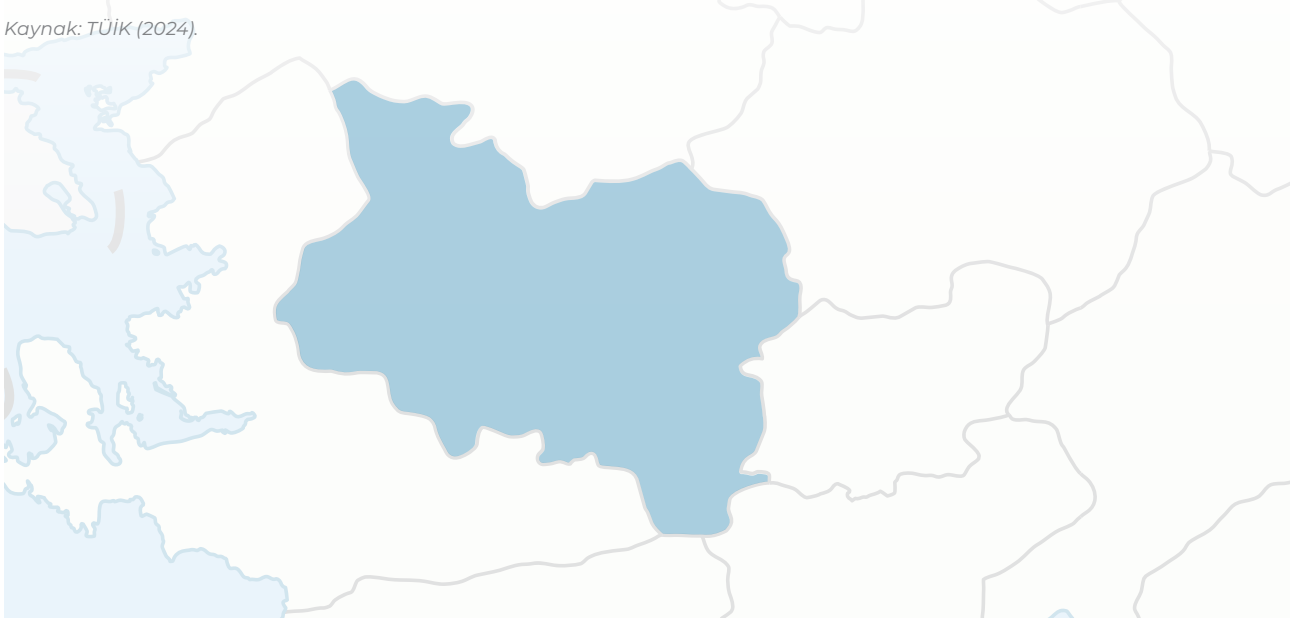
Manisa, gerek İzmir'e olan fiziksel yakınlığı gerekse çok sektörlü yapısı itibarıyla İzmir'e benzetilmektedir. Ancak ilin ihracat tutarı ve deseni İzmir'den farklıdır. Manisa ihracatında en yüksek paya sahip olan sektör, gıda ürünleri imalatıdır. Sektörün payı 11 yıllık dönem içinde %27,6'dan %21,2'ye gerilemiş olsa da hâlen en yüksek ihracat kalemidir. İkinci sırada ise makine ve

teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı gelmektedir. 2013 ve 2018 yıllarında ikinci sırada olan motorlu kara taşıtı imalatı, 2023 yılında %14,6 ile dördüncü sıraya gerilemiş ve yerini daha önceki yıllarda ilk beş içerisinde olmayan Bys makine ve teçhizat imalatı sektörüne bırakmıştır (Tablo 7).

TABLO 7. Manisa İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	503	27,6	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	517	22,8	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	704	21,2
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	356	19,5	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	494	21,8	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	589	17,7
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	280	15,4	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	368	16,2	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	487	14,7
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	244	13,4	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	263	11,6	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	486	14,6
01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	106	5,8	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	142	6,2	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	321	9,7
Genel Toplam	1.824		Genel Toplam	2.270		Genel Toplam	3.321	

Kaynak: TÜİK (2024).

Tekirdağ

Tekirdağ'ın son 11 yıllık ihracatı incelendiğinde, 2013 yılında kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatının %34,3 ile ilk sırada yer aldığı görülür. Ancak 2018 ve 2023 yıllarında, bu sektörün ilk 5 sırada yer almadığı görülmektedir. 2013 yılında kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı %17,4 ile ilk sırada yer almış ancak 2023 yılında ikinci sıraya gerilemiştir.

2013 yılında ilk 5 içerisinde yer almayan Bys makine ve teçhizat imalatının 2018 yılında %8,8 ile beşinci sırada olduğu ve 2023 yılında %14,4 ile ilk sıraya yerleştiği görülmektedir. Giyim eşyalarının imalatı ise incelenen 3 dönemde de ilk 5 içerisinde yerini almıştır (Tablo 8). Bütün bunlardan hareketle, Tekirdağ'ın 2013-2023 dönemi içerisinde ihracatta ürün çeşitliliğini önemli oranda arttırdığını söylemek mümkündür.

TABLO 8. Tekirdağ İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	624	34,3	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	333	17,4	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	451	14,4
22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	225	12,4	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	279	14,6	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	405	13,0
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	198	10,9	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	223	11,7	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	379	12,1
14 - Giyim eşyalarının imalatı	198	10,9	14 - Giyim eşyalarının imalatı	210	11,0	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	293	9,4
20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	98	5,4	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	168	8,8	14 - Giyim eşyalarının imalatı	264	8,5
Genel toplam	1.819		Genel Toplam	1.914		Genel Toplam	3.125	

Kaynak: TÜİK (2024).

Ankara

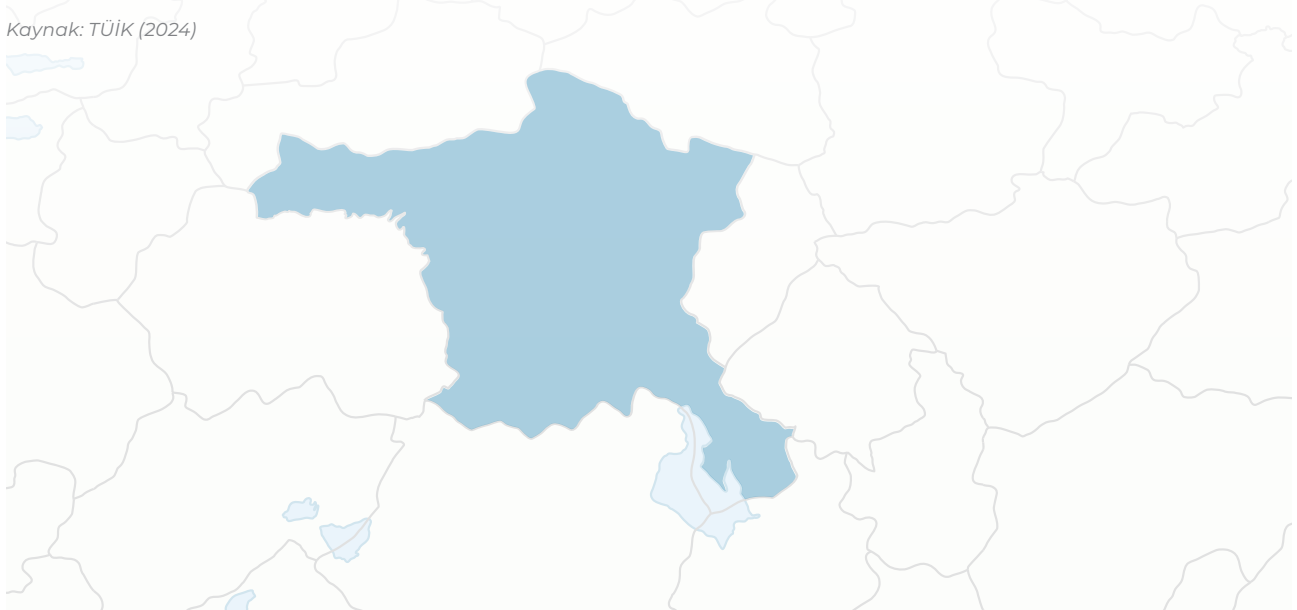
Ankara'nın ihracatında yıllar içerisinde makine, teçhizat, kimyasal ürünler, metal ürünler ve araç imalatı gibi sektörlerin ön planda olduğu görülmektedir. İncelenen 11 yıllık dönemde, Bys makine ve teçhizat imalatı hep ilk sırada yer almış ve toplam ihracat içerisindeki payını %14,4'den %17,3' çıkarmıştır. Aynı şekilde, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı

üçüncü sıradaki yerini korumuş ancak ihracattaki payı %10,2'den %9,4'e gerilemiştir. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı ve diğer ulaşım araçları imalatı sektörlerinin sıralaması değişmekle beraber, bunlar Ankara ihracatında öne çıkan sektörlerdir. Elektrikli teçhizat imalatı ise 2023 yılında %8,5'lik pay ile dördüncü sırada yerini almıştır (Tablo 9).

TABLO 9. Ankara İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.142	14,4	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.304	16,7	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	2.227	17,3
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1.036	13,1	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	892	11,4	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1.893	14,7
20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	807	10,2	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	820	10,5	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.212	9,4
30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	604	7,6	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	806	10,3	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	1.094	8,5
24 - Ana metal sanayii	519	6,6	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	788	10,1	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1.079	8,4
Genel Toplam	7.922		Genel Toplam	7.828		Genel Toplam	12.885	

Kaynak: TÜİK (2024)

İstanbul

İstanbul gerek ihracatta gerekse ithalatı gösterdiği performans ile Türkiye'deki tüm illerden ayrılan bir yapıya sahiptir. İncelenen dönem içerisinde İstanbul ihracat desenine bakıldığında, 2013 yılında %15'lik pay ile ilk sırada olan giyim eşyalarının imalatı sektörünün 2018 yılından itibaren ikinci sıraya gerilediği ve yerinin motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatına bıraktığı görülmektedir. Giyim eşyalarının imalatının

payı 2023'te %11,5'e gerilemiştir. Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı ilk sırada yer almasına karşın 2018'den 2023'e ihracat payı %16,7'den %13,9'a gerilemiştir. Bu durum, İstanbul'un ihracatında ürün grupları çeşitlenmesinin artmakta olduğunun bir göstergesi olarak görülmektedir. Ana metal sanayi, kimyasalların imalatı ve elektrikli teçhizat imalatı ise öne çıkan diğer sektörler olarak görülmektedir (Tablo 10).

TABLO 10. İstanbul İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
14 - Giyim eşyalarının imalatı	12.255	15,0	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	14.715	16,7	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	17.723	13,9
24 - Ana metal sanayii	11.430	14,0	14 - Giyim eşyalarının imalatı	12.684	14,4	14 - Giyim eşyalarının imalatı	14.575	11,5
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	10.550	12,9	24 - Ana metal sanayii	12.504	14,2	24 - Ana metal sanayii	13.987	11,0
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	7.130	8,7	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	7.133	8,1	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	9.802	7,7
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	4.600	5,6	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	4.617	5,2	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	9.680	7,6
Genel Toplam	81.577		Genel Toplam	88.203		Genel Toplam	127.102	

Kaynak: TÜİK (2024).

Kocaeli

Kocaeli yoğun sanayi imalatı ile Türkiye ihracatında önemli bir yere sahiptir. Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, 11 yıllık dönem içerisinde il ihracatında en yüksek paya sahip sektör olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın sektörün ihracat payı, %47,1'den %24,3'e kadar gerilemiştir. 2013'te ikinci sırada yer alan elektrikli teçhizat imalatının ise 2018 ve

2023 yıllarında ilk beş sırada yer almadığı görülmektedir. Bu yıllarda ana metal sanayi ikinci sıraya yerleşmiştir. Son dönemlerde fabrikasyon metal ürünleri imalatı, kimyasalların üretimi ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatının öne çıkan diğer sektörler olduğu görülmektedir (Tablo 11).

TABLO 11. Kocaeli ihracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4.404	47,1	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	2.488	27,5	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	3.160	24,3
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	736	7,9	24 - Ana metal sanayii	1.095	12,1	24 - Ana metal sanayii	1.423	10,9
22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	686	7,3	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.002	11,1	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1.223	9,4
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	612	6,6	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	857	9,5	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.166	9,0
24 - Ana metal sanayii	561	6,0	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	811	9,0	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	1.154	8,9
Genel Toplam	9.346		Genel Toplam	9.036		Genel Toplam	13.011	

Kaynak: TÜİK (2024).

İzmir

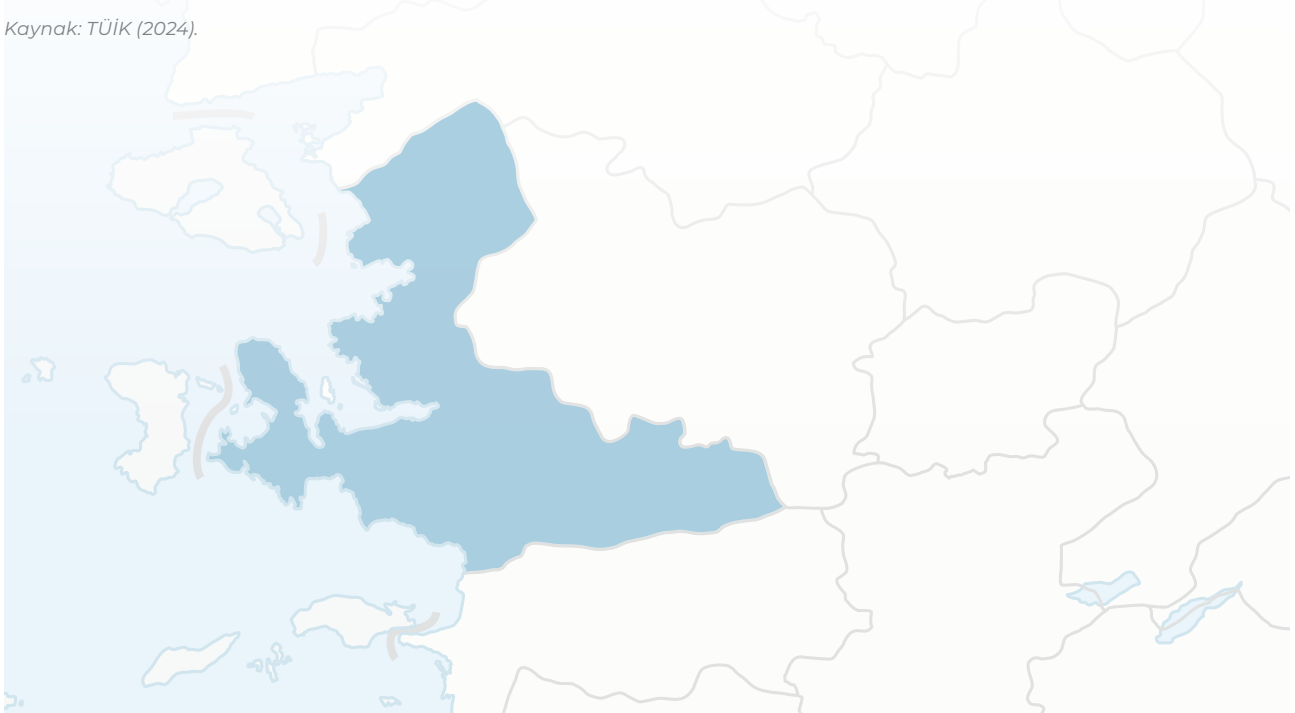
İzmir ihracat desenine baktığımız zaman; 2013 ve 2018 yıllarında giyim eşyalarının imalatının ilk sırada yer aldığı ve sırasıyla paylarının %13,4 ve %12,7 olduğu görülmektedir. 2023 yılında ise ilk sıraya gıda ürünlerinin imalatının %14,7'lik bir pay ile yerleştiği görülmektedir. Bu sektör, 2013 yılında ikinci sırada iken 2018 yılında üçüncü sıraya gerilemiş ancak son dönemde

payını yükseltmiş ve birinci sıraya geçmiştir. Motorlu kara taşıtı imalatı ise 2018 yılında payını yükseltmekle beraber 2023 yılında tekrar düşüş eğilimine geçmiş ve üçüncü sırada yer almıştır. 2023 yılı itibarıyla Bys makine ve teçhizat imalatının yükselme eğiliminde olduğu ve payını %8,1'den %11,2'ye çıkartarak ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 12).

TABLO 12. İzmir İhracatında İlk 5 Sektör (milyon dolar)

2013			2018			2023		
Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %	Sektör	İhracat Tutarı	Pay %
14 - Giyim eşyalarının imalatı	1.452	13,4	14 - Giyim eşyalarının imalatı	1.562	12,7	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	2.527	14,7
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	1.230	11,3	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.396	11,4	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.926	11,2
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.102	10,1	10 - Gıda Ürünleri	1.392	11,3	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.703	9,9
01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	986	9,1	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.164	9,5	14 - Giyim eşyalarının imalatı	1.630	9,5
28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	880	8,1	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	881	7,2	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.192	6,9
Genel Toplam	10.863		Genel Toplam	12.265		Genel Toplam	17.175	

Kaynak: TÜİK (2024).

İncelenen iller ile İzmir'in ihracat sektörleri karşılaştırıldığı zaman öne çıkan tespitler şu şekildedir:

- Gıda ürünleri imalatının 2023 yılında İzmir ve Manisa'da en yüksek paya sahip sektör olduğu görülmektedir.
- Giyim ürünleri imalatının İzmir ve İstanbul'da baskın olduğu görülmektedir. Tekirdağ'da ise sektörün il ihracatındaki payı düşmektedir.
- Kocaeli; petrol ürünleri, metal, kauçuk ve plastik ürünleri gibi ürünlerin ihracatında öne çıkmaktadır. Diğer illerden farklı olarak Kocaeli'nin sanayi yapısında ağır sanayinin daha yoğun olduğu görülmektedir.
- Motorlu kara taşıtı imalatı Bursa'da en büyük paya sahip ürün grubudur. Bu sektörde, Manisa ve İzmir'de düşüş yaşanmaktadır.
- Makine ve teçhizat imalatı sektörüne bakıldığında, Bursa'da yükselme eğilimi görülmektedir. Ancak sek-

törün lider ili Ankara'dır. Bunu yanı sıra Manisa'da da yükselme yönlü hareket izlenmektedir.

- İstanbul, Türkiye ihracatının yarısını gerçekleştiren il olarak diğer illerden ayrı bir ihracat deseni çizmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan illerin ithalat rakamlarına bakıldığında, ihracata benzer şekilde, İstanbul'un baskın olarak Türkiye ithalatının da yarısından fazlasını gerçekleştirdiği görülmektedir. İthalat verilerine göre 2013 yılında Kocaeli, %4,9 ile ikinci sırada iken İzmir, %4,5 ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2023 yılına baktığımızda, Kocaeli'nin %5 ile hâlen ikinci sırada olduğu ancak üçüncü sıraya %4,8 ile Ankara'nın yerleştiği görülmektedir. İzmir ise yıllar içerisinde Türkiye ithalatı içerisinde payını azaltmış ve %4,5'ten %3,6'ya gerilemiştir. Bursa ve Tekirdağ'ın da ithalat paylarının azaldığı, Manisa'nın payının ise aynı kaldığı görülmektedir (Tablo 13).

TABLO 13. İthalat Rakamları ve Türkiye İthalatındaki Payları (milyon dolar)

İstanbul							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	146.056	139.891	121.178	117.093	135.792	125.176	
Pay(%)	56,0	55,7	56,7	57,9	56,9	54,2	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	109.281	126.858	138.123	178.525	203.362		
Pay(%)	52,0	57,8	50,9	49,1	56,2		

Kocaeli							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	12.810	13.015	9.580	8.899	22.007	14.509	
Pay(%)	4,9	5,2	4,5	4,4	9,2	6,3	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	8.848	9.561	14.839	18.380	18.028		
Pay(%)	4,2	4,4	5,5	5,1	5,0		

Bursa							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	8.266	8.465	8.362	9.139	9.524	8.892	
Pay(%)	3,2	3,4	3,9	4,5	4,0	3,8	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	7.982	7.607	8.535	10.184	10.625		
Pay(%)	3,8	3,5	3,1	2,8	2,9		

Ankara							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	10.669	11.077	9.677	10.756	12.178	13.410	
Pay(%)	4,1	4,4	4,5	5,3	5,1	5,8	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	11.028	11.458	14.602	14.496	17.263		
Pay(%)	5,2	5,2	5,4	4,0	4,8		

İzmir							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	11.769	11.115	9.809	9.744	10.913	10.586	
Pay(%)	4,5	4,4	4,6	4,8	4,6	4,6	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	8.676	8.476	10.957	13.576	12.929		
Pay(%)	4,1	3,9	4,0	3,7	3,6		

Manisa							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	2.718	3.276	3.209	2.536	3.080	2.751	
Pay(%)	1,0	1,3	1,5	1,3	1,3	1,2	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	2.382	2.432	3.309	3.169	3.504		
Pay(%)	1,1	1,1	1,2	0,9	1,0		

Tekirdağ							
İthalat	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
İthalat	2.797	1.977	1.573	1.406	1.559	1.707	
Pay(%)	1,1	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	
İthalat	2019	2020	2021	2022	2023		
İthalat	1.640	1.651	2.503	3.221	3.046		
Pay(%)	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8		

Kaynak: TÜİK (2024).

Dış ticaret açısından incelenen iller için ihracatın ithalatı karşılama oranları, Tablo 14'te sunulmuştur. Tablodan hareketle aşağıdaki hususlar ön plana çıkmaktadır:

- İstanbul ve Ankara'da 2013-2023 dönemi boyunca, oranının ithalat lehine bir eğilim sergilediği, dolayısıyla bu illerin net ithalatçı pozisyonunda olduğu görülmektedir.
- Kocaeli ve Manisa'da oranın çoğunlukla ithalat lehine olduğu ve sadece 2019 yılında ihracat lehine artı verdiği görülmektedir.
- Bursa'da son 11 yıllık dönemde, ihracatın ithalatı karşılama oranının yüksek olduğu ve pozitif bir görünüm sergilediği görülmektedir. İl net ihracatçı pozisyonunu korumuştur.
- Tekirdağ ve İzmir, yıllar içinde yükselme eğilimi yakalamıştır. Tekirdağ, 2022 yılında düşüş kaydetmiş olsa da oran 2023 yılında tekrar yükselmiştir. İzmir ise 2017'den bu yana, net ihracatçı pozisyonunu korumaktadır.

TABLO 14. İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (yüzde)

Yıl	İstanbul (%)	Kocaeli (%)	Bursa (%)	Ankara (%)	Manisa (%)	Tekirdağ (%)	İzmir (%)
2013	55,9	73,0	114,4	74,3	67,1	65,0	92,3
2014	60,6	69,7	117,8	76,7	59,9	89,0	100,0
2015	65,4	77,3	109,3	74,2	56,6	98,0	96,4
2016	66,4	73,0	113,4	62,1	72,9	106,4	99,7
2017	61,5	37,0	116,2	56,9	64,0	103,7	100,2
2018	70,5	62,3	131,8	58,4	82,5	112,1	115,9
2019	81,3	112,1	136,5	76,8	102,4	118,8	140,3
2020	65,3	80,8	125,6	69,5	93,6	118,3	137,3
2021	78,7	82,7	136,5	65,0	86,7	109,7	134,5
2022	69,8	78,7	125,5	82,8	99,5	94,9	125,3
2023	62,5	72,2	119,9	74,6	94,8	102,6	132,8

Kaynak: TÜİK (2024).

BÖLÜM 4.

İzmir Dış Ticaret Yapısının Analizi

4.1. İhracat

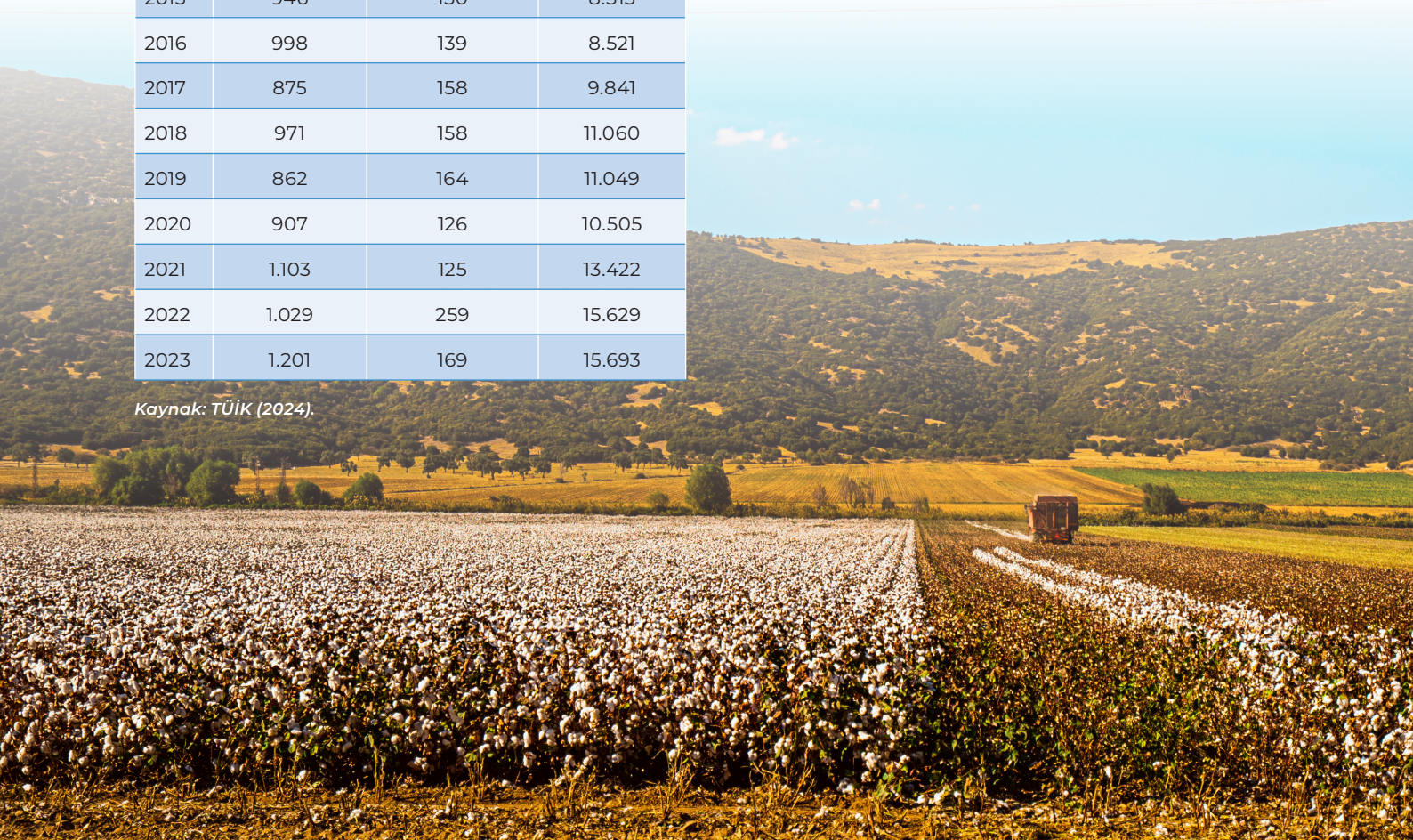
İzmir'in ilinin yıllar içindeki ihracat rakamlarına, ana ekonomik faaliyetler bazında bakıldığında, ağırlığın imalat sanayisinde olduğu görülmektedir. 2013 yılından 2023 yılına kadar tarım ve ormancılık ihracatı az bir büyüme oranı yakalamış ve 1 milyar dolardan 1,2 milyar dolara yükselmiştir. Madencilik ve taş ocakçılığı ihracatında ise söz konusu dönemde azalış gerçekleşmiştir. Bu düşüş sektörel ihracat değerine de yansımış ve 2013'te 231 milyon olan ihracat tutarı 2023 yılında 169,4 milyona gerilemiştir. İzmir ihracatının temelini oluşturan imalat sanayinde ise 9,5 milyar dolarlık ihracat, yaklaşık %65,3'lük bir büyüme oranı kaydetmiş ve 15,7 milyar dolara yükselmiştir (Tablo 15).

TABLO 15. İzmir İhracatının Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (milyon dolar)

Yıl	Tarım ve Ormancılık	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	İmalat Sanayi
2013	1.041	231	9.494
2014	1.194	203	9.631
2015	946	150	8.313
2016	998	139	8.521
2017	875	158	9.841
2018	971	158	11.060
2019	862	164	11.049
2020	907	126	10.505
2021	1.103	125	13.422
2022	1.029	259	15.629
2023	1.201	169	15.693

Kaynak: TÜİK (2024).

2013 yılında en fazla ihracatı yapılan sektör giyim eşyalarının imalatıyken 2023 yılında dördüncü sıraya düşmüş ve yerini gıda ürünlerinin imalatı almıştır. Bunun yanı sıra, motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı 2013 yılında %10,1 ile 3. sırada yer alırken 2018 yılında %11,4 ile 2. sıraya yükselmiş ancak 2023 yılına gelindiğinde %9,9 ile 3. sıraya gerilemiştir. 2023 yılında; ilk sırada %14,7 ile gıda ürünlerinin imalatı, ikinci sırada %11,2 ile bys makine ve teçhizat imalatı, üçüncü sırada %9,9 ile motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı, dördüncü sırada %9,5 ile giyim eşyalarının imalatı ve beşinci sırada %6,9 ile kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı yer almaktadır. 11 yıllık imalat sanayi ihracat tutarları sınıflandırma numaralarına göre Tablo 16'da verilmektedir.

TABLO 16. İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre İzmir İhracatı (milyon dolar)²

Sektör	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	1.230	1.160	1.049	1.113	1.358	1.392	1.389	1.562	1.879	2.400	2.527
11 – İçeceklerin imalatı	23	21	19	12	14	17	18	17	22	25	28
12 - Tütün ürünleri imalatı	216	276	250	386	351	357	379	396	307	364	392
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	379	414	365	357	412	377	346	333	355	373	341
14 - Giyim eşyalarının imalatı	1.452	1.559	1.355	1.348	1.404	1.562	1.484	1.474	1.623	1.658	1.630
15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	93	101	95	94	116	135	141	120	161	175	160
16 – Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	17	15	36	10	12	15	16	21	31	32	33
17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	236	291	304	336	335	341	389	369	404	506	502
18 - Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	5	8	8	7	10	11	10	9	14	11	9
19 - Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	507	317	117	120	313	497	259	135	291	467	219
20 – Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	874	703	678	628	828	881	876	759	1.181	1.386	1.192
21 - Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ait malzemelerin imalatı	7	10	7	7	7	10	9	10	17	14	7
22 – Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	453	501	460	478	514	565	566	620	865	934	932
23 – Diğer metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	276	311	293	257	281	319	309	410	499	560	425

2 Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı "İmalat Sanayi Toplamı"nı vermeyebilir.

Sektör	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
24 - Ana metal sanayii	731	659	380	360	379	445	424	331	598	597	618
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	347	391	358	374	461	579	576	570	884	1.177	1.180
26 - Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	53	51	48	47	62	63	63	69	93	109	118
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	409	460	298	476	579	652	694	641	870	1.010	965
28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	880	940	806	796	974	1.164	1.358	1.108	1.427	1.643	1.926
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.102	1.192	1.153	1.072	1.161	1.396	1.328	1.137	1.372	1.534	1.703
30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	24	57	38	59	75	58	160	108	128	207	313
31 - Mobilya imalatı	95	102	107	89	94	107	126	129	175	188	196
32 - Diğer imalatlar	85	92	90	96	103	117	130	178	228	260	277
İMALAT SANAYİ TOPLAMI	9.494	9.631	8.313	8.521	9.841	11.060	11.049	10.505	13.422	15.629	15.694

Kaynak: TÜİK (2024).

İhracat Birim Değer Gelişimi

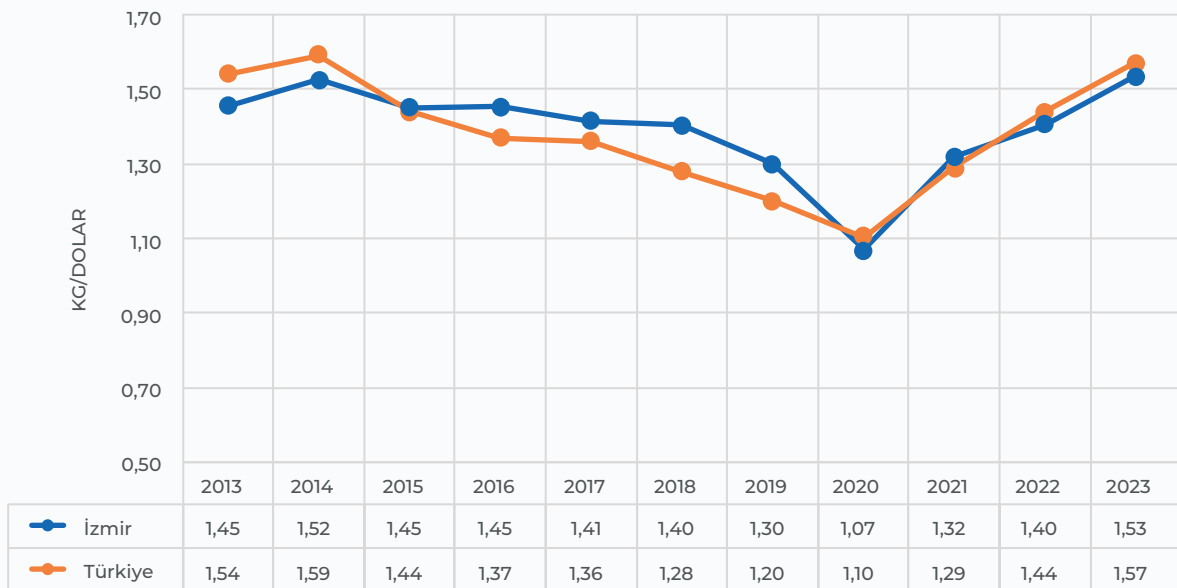
İhracat faaliyetlerinde bakılması gereken ve önem taşıyan bir diğer gösterge de ihracat birim değeridir. Kilogram başına ihracat ve ithalat değeri; bölgelerin rekabet gücünü, verimliliğini ve inovasyon kapasitesi ile dış ticaretin bölgelere olan katma değerini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

2014- 2020 yılları arasında dolar/TL kuru sürekli bir artış seyri içindeyken, İzmir ihracatının kg değerinin genel seyri azalış yönündedir. 2018 yılı itibarıyla döviz kurundaki yükseliş hızının artması sebebiyle, sonraki dönemde İzmir'in ihracat rakamlarında büyük değişiklik olmamasına rağmen İzmir ihracatının kg değerinde aşağı yönlü sert bir kırılma meydana gelmiştir. Bununla beraber 2018-2020 yılları arasında küresel petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün, petrokimya sektörünün kayda değer seviyede ağırlığı olan İzmir'de aşağı yönlü hareketin daha da keskinleşmesine sebep olduğu düşünülmektedir. 2020 yılında pandeminin de etkisi ile en düşük değerler görülmüş, bundan sonraki süreçte ise ihracat birim değeri artmaya başlamıştır. Benzer durum Türkiye ortalaması için de geçerlidir.

İzmir'in ihracat birim değerinin 2015-2019 yılları için Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Buna karşın 2022 ve 2023 yıllarında İzmir, Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. Bu durum, İzmir'in katma değerli teknoloji yoğun ürün üretimi konusunda önlemler alması gerektiğinin bir işareti olarak düşünülebilir.

İhracat birim değerinin artışını sadece katma değer artışına bağlamak da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle son dönemde gerek küresel olarak gerekse ülkemizde yaşanan enflasyonist baskı ihracat fiyatlarını da etkilemektedir. Maliyetlerin artması ve döviz kurundaki belirsizlikler, ihracat birim değerinin yükselmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden yüksek katma değere sahip ürünler üretmek ve ihraç edebilmek için Ar-Ge yatırımlarını arttırarak inovasyonu ön plana çıkaran politikaların uygulanması ve sanayi yapısının bu doğrultuda yeniden şekillenmesine destek olmak önem arz etmektedir.

ŞEKİL 1. İzmir ve Türkiye İhracat Birim Değer Gelişimi

4.2. İthalat

İzmir ithalatına ana ekonomik faaliyetler bazında bakıldığında, en yüksek ithalat kaleminin imalat sanayisine ait olduğu görülmektedir. 2013 yılında, tarım ve ormancılık alanında, 458 milyon dolar olan ithalatın 2023 yılında, 763 milyona çıktığı görülmektedir. Madencilik ve taş ocakçılığı ithalat tutarları ise toplam ithalat içinden küçük bir pay almaktadır. 2023 yılında bu sektörün ithalat rakamı 283 milyon olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayisinin ithalat rakamlarına bakıldığında ise 2013-2023 döneminde inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. 2013 yılında 10,6 milyar dolar olan ithalat, 2023 yılında 11,2 milyar dolar olarak kayda geçmiştir. Geçtiğimiz 11 yıllık dönem içerisinde İzmir'in ihracat fazlası vermeye başladığı göz önüne alındığında, ithalat rakamlarının yatay bir artış eğiliminde olması beklenen bir durumdur (Tablo 17).

TABLO 17. İzmir İthalatının Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (milyon dolar)

Yıl	Tarım ve Ormancılık	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	İmalat Sanayi
2013	458	22	10.572
2014	694	24	9.776
2015	407	177	8.792
2016	416	152	8.776
2017	517	198	9.544
2018	531	187	9.353
2019	507	121	7.509
2020	607	114	7.176
2021	663	170	8.934
2022	831	374	11.459
2023	763	283	11.212

Kaynak: TÜİK, 2024.

İzmir imalat sanayisinde, ithalatın alt sektörler göre dağılımına bakıldığında, 2013-2023 yılları içerisinde birinci sırada kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı kaleminin yer aldığı görülmektedir. Adı geçen sektörün 2013 yılında, ithalat içindeki payı %14,4 iken bu pay 2023 yılında, %17,6'ya yükselmiştir. 2013 yılında %13,6 ile ikinci sırada olan kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatıysa 2023 yılına gelindiğinde

%4,1 ile sekizinci sıraya gerilemiştir. 2023 yılında ilk dörtte yer alan ithalat kalemleri ve yüzdeleri sırasıyla şu şekildedir: Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (%17,6), Bys makine ve teçhizat imalatı (%13), Ana metal sanayi (%9,1) ve Gıda ürünlerinin imalatı (%8,9) İmalat sanayi ithalat tutarları, bölümlere göre Tablo 18'de verilmektedir.

TABLO 18. İmalatın Alt Sektörlerine Göre İzmir İthalatı (milyon dolar)³

Alt İmalat Sektörleri	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	1.010	920	768	773	830	743	622	759	911	1.385	1.151
11 – İçeceklerin imalatı	55	37	32	75	156	183	106	103	141	143	132
12 - Tütün ürünleri imalatı	430	497	469	441	362	398	383	377	337	351	475
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	352	397	328	304	345	333	318	263	306	434	356
14 - Giyim eşyalarının imalatı	96	103	85	61	45	29	28	21	27	31	48
15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	86	74	55	41	38	37	33	27	33	41	37
16 – Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	56	61	64	56	51	37	30	17	19	24	44
17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	497	525	469	512	555	577	521	503	542	768	607
18 - Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	9	9	8	9	7	7	7	4	4	7	3
19 - Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1.600	1.157	894	789	1.048	1.259	619	316	241	359	535
20 – Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.699	1.790	1.449	1.533	1.672	1.780	1.654	1.682	2.386	2.916	2.278

3 Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı "İmalat Sanayi Toplamı"nı vermeyebilir.

Alt İmalat Sektörleri	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
21 - Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ait malzemelerin imalatı	13	9	12	14	16	20	15	17	20	19	21
22 – Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	293	317	285	311	317	305	286	278	357	391	421
23 – Diğer metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	130	156	140	139	174	172	176	156	176	223	201
24 - Ana metal sanayii	708	711	719	615	612	828	575	561	846	1.225	1.175
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	282	255	256	243	257	262	228	223	305	383	401
26 - Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	180	188	171	195	224	179	145	158	202	241	296
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	450	313	273	316	294	292	275	314	344	402	446
28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	1.307	1.188	1.113	1.109	1.075	1.176	837	949	1.182	1.422	1.683
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	1.008	667	762	869	790	436	396	195	244	283	387
30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	98	159	213	183	490	139	116	132	157	211	213
31 - Mobilya imalatı	18	22	15	13	10	10	5	7	14	14	20
32 - Diğer imalatlar	196	221	210	175	175	151	133	115	141	187	280
İMALAT SANAYİ TOPLAMI	10.572	9.776	8.792	8.776	9.544	9.353	7.509	7.176	8.934	11.459	11.212

Kaynak: TÜİK (2024).

4.3. İzmir’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranları

Dış ticaret dengesi rakamlarından İzmir’in ihracatçı pozisyonunda olduğu görülmektedir. Ana ekonomik faaliyet kollarına göre ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında, tarım ve ormancılık kalemi oranının yüksek seyrettiği görülmektedir. Söz konusu oran, 2013 yılından 2023 yılına azalış göstermiş olsa da 2023 yılında %157,4 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu azalış eğiliminde, özellikle bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ile ilgili hizmet faaliyetlerinin ithalatındaki artış etkili olmuştur. Madencilik ve taş ocakçılığı

ise ithalatın ihracatın üzerinde gerçekleştiği bir ekonomik faaliyet alanıdır. 11 yıllık dönemde sadece 2019 ve 2020 yıllarında ihracat tutarları ithalatı geçmiştir. Buna karşın sonraki dönemde, ihracatın ithalatı karşılama oranının düşmeye devam ettiği görülmektedir. İmalat sanayisinde ise 2013-2016 yılları arasında %89,8 ila %97,1 arasında seyreden oranın, 2017 yılında %103,1’e ulaştığı görülmektedir. Yakalanan yukarı yönlü eğilim, 2022 yılında düşüşe geçmiş olsa da 2023 yılında tekrar artarak %140’a ulaşmıştır (Tablo 19).

TABLO 19. Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre İzmir Dış Ticaretinde İhracat ve İthalat Tutarları ile İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (bin dolar)

Yıllar	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık			Madencilik ve Taş Ocakçılığı			İmalat Sanayi		
	İhracat	İthalat	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat	Karşılama Oranı (%)
2013	1.040.677	458.163	227,1	231.214	21.774	1061,9%	9.493.923	10.571.974	89,8
2014	1.193.905	693.869	172,1	203.431	23.659	859,8%	9.630.548	9.775.540	98,5
2015	946.203	406.915	232,5	149.508	176.832	84,5	8.312.863	8.791.594	94,6
2016	998.343	416.315	239,8	139.012	152.363	91,2	8.520.921	8.775.768	97,1
2017	875.054	516.874	169,3	157.668	198.413	79,5	9.840.996	9.544.129	103,1
2018	971.368	530.621	183,1	157.767	187.164	84,3	11.059.659	9.352.966	118,2
2019	862.036	506.609	170,2	164.174	120.783	135,9	11.048.865	7.508.598	147,1
2020	907.342	607.474	149,4	125.910	114.255	110,2	10.504.876	7.175.701	146,4
2021	1.102.822	662.995	166,3	125.230	170.316	73,5	13.421.748	8.934.425	150,2
2022	1.028.743	830.659	123,8	259.476	374.062	69,4	15.629.206	11.458.605	136,4
2023	1.201.339	763.098	157,4	169.412	283.160	59,8	15.693.465	11.211.772	140,0

Kaynak: TÜİK (2024).

4.4. İzmir İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyinin Gelişimi

İzmir dış ticaret yapısı incelenirken, dış ticarete konu olan sektörlerin teknoloji düzeyindeki gelişimin ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Bu bölümde, TÜİK tarafından EUROSTAT gruplandırmasına paralel olarak hazırlanan teknoloji düzeylerine göre ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır.

İzmir ihracatında düşük teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatı, 2013 yılında imalat sanayisi ihracatının %39,8'ini oluştururken 2023 yılında bu oran, %37,8'e düşmüştür. Benzer bir düşüş, orta-düşük teknoloji düzey ürün grubunda da görülmektedir. Bu grupların ihracattaki payları, son 11 yıllık dönem içerisinde %24,4'ten %23'e gerilemiştir. Buna karşın,

orta-yüksek ve yüksek teknoloji düzeyindeki ürün gruplarının ihracatında artış görülmektedir. Orta-yüksek düzey ürün ihracatı %35,1'den %38,1'e çıkmıştır. Yüksek teknoloji düzeyinin ihracatı ise artış göstererek %0,7'den %1,2'ye çıkmış olsa da hâlen tüm imalat sanayisinin ihracatındaki payı oldukça düşüktür.

Diğer yandan, orta-yüksek teknoloji düzeyi ihracat miktarının imalat sanayi ihracatında sahip olduğu oran da dikkat çekicidir. Bu ürün grubunun ihracatı, yıllar içinde toplamın %35-%39'unu oluşturmuş ve 2023 senesine gelindiğinde toplam imalat sanayinin en fazla ağırlığa sahip ürün grubu olarak %38,1'e ulaşmıştır (Tablo 20).

TABLO 20. İzmir İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon dolar)

Yıl	Yüksek	Payı (%)	Orta-Yüksek	Payı (%)	Orta-Düşük	Payı (%)	Düşük	Payı (%)
2013	68	0,7	3.330	35,1	2.320	24,4	3.776	39,8
2014	75	0,8	3.385	35,1	2.190	22,7	3.981	41,3
2015	67	0,8	3.010	36,2	1.618	19,5	3.618	43,5
2016	69	0,8	3.043	35,7	1.618	19	3.790	44,5
2017	98	1	3.612	36,7	1.983	20,1	4.147	42,1
2018	114	1	4.170	37,7	2.417	21,9	4.359	39,4
2019	135	1,2	4.344	39,3	2.223	20,1	4.347	39,3
2020	134	1,3	3.797	36,1	2.089	19,9	4.485	42,7
2021	171	1,3	5.034	37,5	3.172	23,6	5.045	37,6
2022	187	1,2	5.772	36,9	3.840	24,6	5.830	37,3
2023	181	1,2	5.976	38,1	3.608	23	5.929	37,8

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

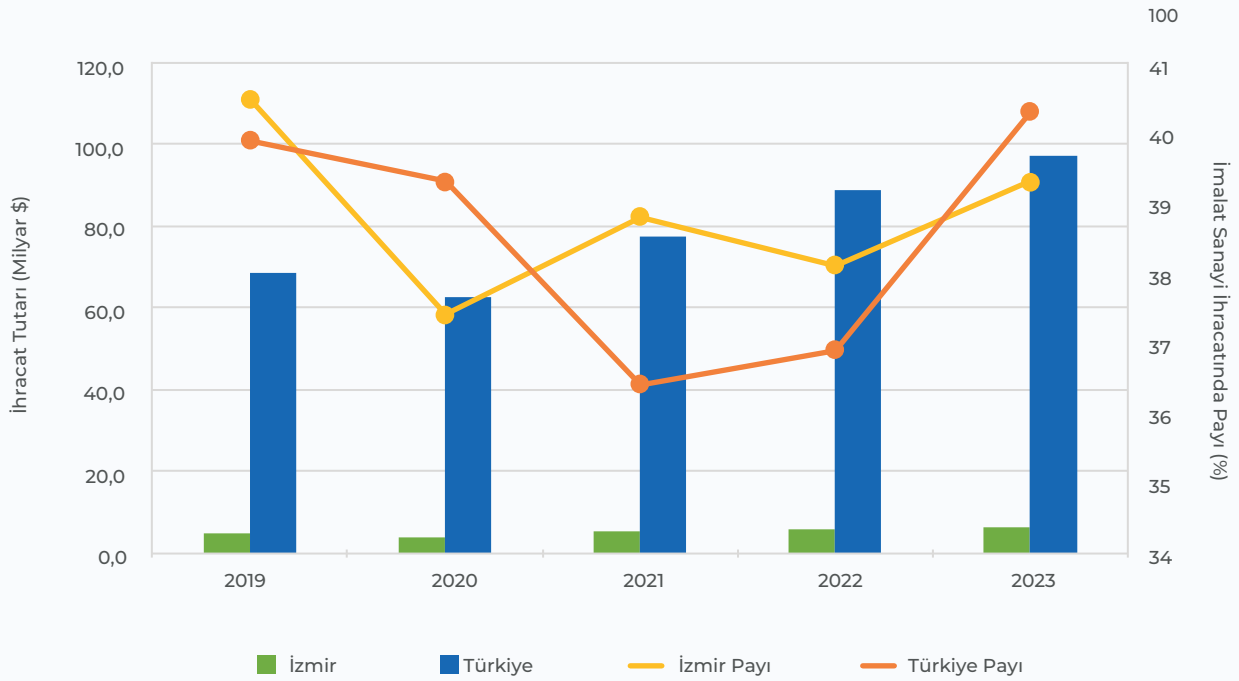
İzmir ihracatında yüksek ve orta-yüksek teknoloji ihracatının yıllar içindeki gelişimine bakıldığında, 2019 yılında %40,5 olan payın 2023 yılına gelindiğinde %39,3'e gerilediği görülmektedir. Türkiye'de ise bu durum aksi yönde gelişmiş ve 2019 yılında %39,9 olan oran 2023 yılında %40,3'e yükselmiştir. Gerek İzmir gerekse Türkiye için oranın yıllar içinde dalgalı bir seyir takip ettiği görülmektedir. 2021 ve 2022 yılında Türkiye ortalamasının üzerinde seyir takip eden İzmir, 2023 yılında Türkiye oranının altında kalmıştır (Şekil 2).

Teknoloji düzeyi açısından İzmir ihracatının ilk 20 kalemine bakıldığında, yüksek teknoloji düzeyine ait

hiçbir ürünün bunlar arasında olmadığı görülmektedir. Orta-yüksek teknoloji düzeyinde ise 2013 yılında 8 ürün grubu varken sayı, 2023 yılında 7'ye gerilemiştir. İthalatta ise tersi bir durum yaşanmıştır. 2013 yılında ithalattaki ilk 20 ürün arasında, 8 orta-yüksek teknoloji düzeyi ürün grubu varken 2023'te sayı 9'a yükselmiştir (Tablo 26).

Bu durum, daha önce de bahsedildiği gibi İzmir'de Ar-Ge yatırımlarına ve inovasyona yönelik faaliyetler gerçekleştirilerek ihracatın teknoloji düzeyinin yükseltilmesi için önlemler alınması gerektiğini gösteren bir durumdur.

ŞEKİL 2. Yüksek ve Orta-Yüksek Düzey Teknoloji İhracatı – İzmir ve Türkiye

İzmir ithalatı teknoloji düzeyi açısından incelendiğinde ihracattan daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Düşük teknoloji düzeyi ürünlerin ithalatı 11 yıllık dönem içerisinde artış göstermiş ve 2013'te %25,3 olan oran 2023'te %26,1'e çıkmıştır. Buna karşın orta-düşük teknoloji ürün grubunun ithalatı ise azalmıştır. 2013 yılında %28,5 olan ihracat payı, 2023'te %24,5'e gerilemiştir. Orta-yüksek düzey teknoloji ürün gruplarının

ithalatı, toplam imalat sanayisi ithalatı içinde en yüksek paya sahip gruptur. İthalat payı, 2013 yılında %43,5 iken bu pay, 2023 yılında %44,7'ye yükselmiştir. İhracatta olduğu gibi yüksek teknoloji düzeyi ürünlerin ithalatında da yükseliş eğilimi görülmektedir. 2013 yılındaki %2,2'lik pay, 2023 yılına gelindiğinde %3,7'ye yükselmiştir (Tablo 21).

TABLO 21. İzmir İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon dolar)

Yıl	Yüksek	Payı (%)	Orta-Yüksek	Payı (%)	Orta-Düşük	Payı (%)	Düşük	Payı (%)
2013	236	2,2	4.594	43,5	3.015	28,5	2.674	25,3
2014	291	3,0	4.105	42,0	2.596	26,6	2.719	27,8
2015	248	2,8	3.749	42,6	2.296	26,1	2.352	26,8
2016	278	3,2	3.950	45,0	2.097	23,9	2.338	26,6
2017	301	3,2	3.951	41,4	2.575	27,0	2.456	25,7
2018	266	2,8	3.784	40,5	2.857	30,5	2.404	25,7
2019	230	3,1	3.252	43,3	1.903	25,3	2.096	27,9
2020	229	3,2	3.214	44,8	1.557	21,7	2.120	29,5
2021	276	3,1	4.253	47,6	1.965	22,0	2.377	26,6
2022	330	2,9	5.157	45,0	2.597	22,7	3.250	28,4
2023	420	3,7	5.016	44,7	2.748	24,5	2.931	26,1

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Dış ticaret için önemli bir gösterge olan ihracatın ithalatı karşılama oranlarına, teknoloji düzeyine göre de bakılmıştır. Düşük teknoloji ürün grupları için ihracatın ithalatı karşılama oranı, yıllar içinde artmaktadır. Başka bir deyişle İzmir, ithalat ettiğinden çok daha fazla düşük teknoloji düzeyine sahip ürün ihraç etmektedir. Orta-düşük teknoloji düzeyine bakıldığında, 2013 yılında %76,9 olan oranın 2023 yılına gelindiğinde %131,3'e ulaştığı görülmektedir. Dönem içerisinde bu oran 2021 yılında %161,4'e çıkmış ancak son iki yılda düşüşe geçmiştir. 2023 yılında tüm imalat sanayisi içerisinde en yüksek ithalat ve ihracat payına sahip orta-yüksek teknoloji ürün grubuna bakıldığında da ihracatın ithalatı karşılama oranının giderek arttığı görülmektedir. 2013 yılında %72,5 olan oran, 2023 yılında %119,1'e ulaşmıştır. Bu gelişme, İzmir dış ticareti açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin dış ticaretine bakıldığında ise ihracatın ithalatı karşılama oranının son 10 senelik dönemde artış göstermesine karşın, 2023 yılında %43,2 gerilediği görülmektedir. Yıllar içerisindeki gelişmelere bakıldığında, aslında 2021 yılına kadar bu oranın sürekli bir artış eğilimi ile %61,8'e kadar çıktığı ancak son iki senede tekrar düşüşe geçtiği görülmektedir (Tablo 22).

İhracatın katma değer oluşturan gelir getirici etkilerinin ekonomik kalkınmaya daha fazla etki sağlaması için önümüzdeki dönem yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatını arttırmaya yönelik politikaların oluşturularak hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle Ar-Ge faaliyetlerini özendirecek, üretken, yaratıcı ve birikimli iş gücünü arttıracak politikalar üretilmesi ve ivedilikle bu husustaki altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi yönünde yapılan çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir.

TABLO 22. İzmir İmalat Sanayinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Yıl	Yüksek Teknoloji (%)	Orta Yüksek Teknoloji (%)	Orta Düşük Teknoloji (%)	Düşük Teknoloji (%)
2013	28,8	72,5	76,9	141,2
2014	25,7	82,5	84,3	146,4
2015	27,0	80,3	70,5	153,8
2016	24,8	77,1	77,2	162,1
2017	32,7	91,4	77,0	168,9
2018	42,7	110,2	84,6	181,3
2019	58,7	133,6	116,8	207,4
2020	58,5	118,1	134,1	211,5
2021	61,8	118,4	161,4	212,3
2022	56,5	111,9	147,9	179,4
2023	43,2	119,1	131,3	202,3

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.5. Dış Ticarete Yoğunlaşma

Yoğunlaşma değerleri, ihracatta sektörel ve ülke düzeyinde çeşitlenme olup olmadığını göstermesi açısından dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Dışa açık ve ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde dünya ekonomisine entegre olan bir ekonomide; ihracat gelirleri az sayıda sektör ve/veya ülkeye dayanıyorsa bu malların fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar ve dış talepte meydana gelebilecek olası daralmalar, ihracat gelirlerinde düşüşe ve istikrarsızlığa neden olabilecektir. Ancak ihracat, ürün çeşitlenmesine dayanıyorsa ve çok sayıda ülkeye yönelik yapıyorsa düşen fiyatlara ve belli ülkelerde meydana gelecek talep daralmasına rağmen ihracat gelirleri çok etkilenecek ve düşüşler belirli bir oranda kalacaktır. Bu kapsamda İzmir'e ilişkin ülke ve sektörel yoğunlaşmaların ortaya konması önem taşımaktadır.

4.5.1. İhracatta Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

İhracatta Ülke Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde öncelikle İzmir ihracatında ülke yoğunlaşmasına bakılacaktır. İncelemeye esas olarak çalışmada kapsamında ele alınan 11 yıllık veriler içerisinde, 2013, 2018 ve 2023 yılları seçilmiştir. İhracat yoğunlaşma değerlerine 4 yıllık dönemler üzerinden bakılarak ihracatta ülke yoğunlaşması eğilimi incelenmiştir.

İzmir ihracat değerlerinin ülkeler bazında dağılımına bakıldığında, özellikle AB ülkeleri ve ABD'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla beraber Rusya, Irak, Çin, Suudi Arabistan gibi ülkelere de ihracat gerçekleştirilmektedir. 2013-2023 döneminde ilk 8 sırada olan ülkelerin sıralaması değişmekle birlikte bunların aynı ülkeler olduğu görülmektedir.

2013, 2018 ve 2023 yılları itibarıyla, İzmir ihracatının ülke yoğunlaşma oranları Tablo 23'te sunulmuştur.

TABLO 23. İzmir İhracatında Ülke Yoğunlaşma Oranları

CR(m)	2013			2018			2023		
	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	Almanya	13,7	13,7	Almanya	14,7	14,7	Almanya	14,3	14,3
CR(2)	ABD	7,8	21,5	ABD	9,3	24,0	ABD	8,3	22,6
CR(3)	Birleşik Krallık	6,1	27,6	Birleşik Krallık	6,9	30,9	İspanya	5,4	28,0
CR(4)	İspanya	4,9	32,5	İspanya	6,7	37,6	İtalya	5,1	33,1
CR(5)	İtalya	4,6	37,1	İtalya	5,2	42,8	Birleşik Krallık	5,0	38,0
CR(6)	Hollanda	4,3	41,4	Fransa	4,6	47,4	Fransa	4,2	42,3
CR(7)	Fransa	4,2	45,6	Hollanda	4,0	51,4	Hollanda	4,1	46,4
CR(8)	Rusya	3,3	48,9	Yunanistan	2,4	53,8	Rusya	3,8	50,2
CR(9)	Irak	2,8	51,8	Belçika	2,4	56,2	Polonya	2,7	52,9
CR(10)	Çin	2,8	54,6	Rusya	1,9	58,1	Belçika	2,5	55,3
CR(11)	Belçika	2,1	56,7	İsrail	1,7	59,8	Irak	1,8	57,1
CR(12)	Suudi Arabistan	2,0	58,6	Polonya	1,7	61,5	İsrail	1,7	58,8
CR(13)	İran	1,8	60,4	Mısır	1,6	63,1	Romanya	1,6	60,5
CR(14)	İsrail	1,7	62,1	Çin	1,4	64,5	İran	1,5	62,0

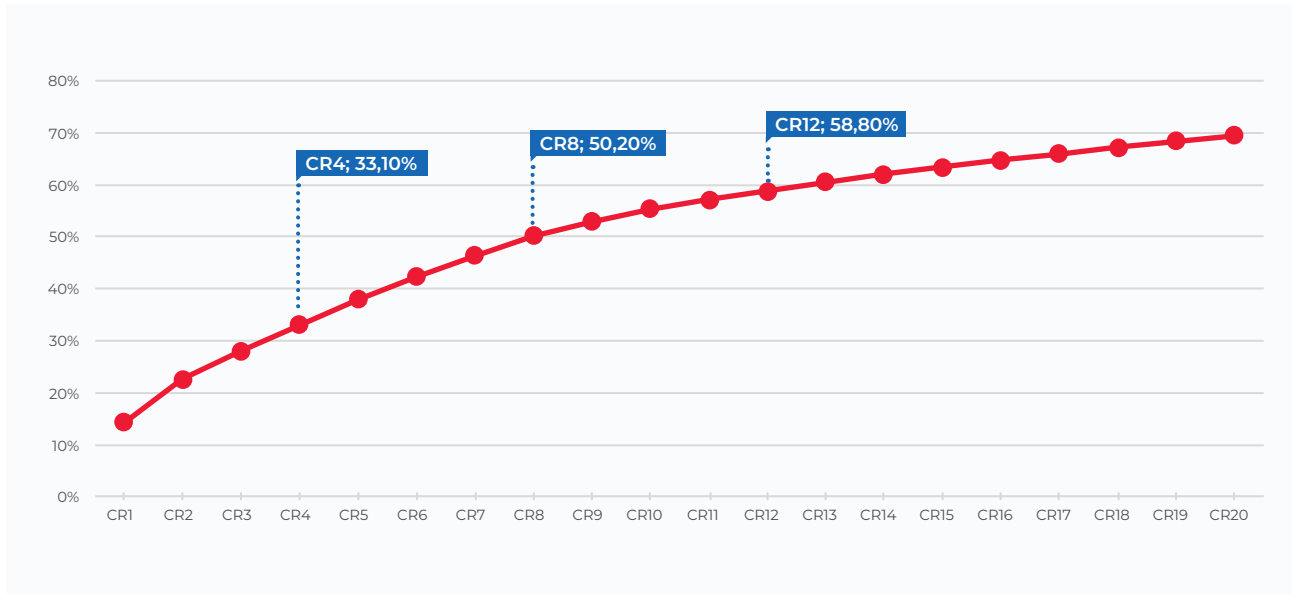
	2013			2018			2023		
CR(15)	Güney Kore	1,7	63,9	Romanya	1,4	65,9	Mısır	1,4	63,4
CR(16)	Yemen	1,7	65,6	İran	1,4	67,3	Yunanistan	1,3	64,7
CR(17)	Brezilya	1,5	67,1	Hindistan	1,4	68,7	Danimarka	1,3	65,9
CR(18)	Romanya	1,4	68,5	Suudi Arabistan	1,3	70,0	Çin	1,2	67,2
CR(19)	Libya	1,3	69,8	Irak	1,3	71,2	Malta	1,2	68,4
CR(20)	Danimarka	1,2	71,0	Macaristan	1,1	72,3	Portekiz	1,1	69,5

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Ülke yoğunlaşma oranlarının artması ihracatın az sayıda ülkeye yapıldığı, azalması ise ülke çeşitliliğinin arttığı anlamına gelmektedir. Literatürde sıklıkla CR(4), CR(8) ve CR(12) yoğunlaşma oranları göz önüne alınmaktadır. Bu kapsamda İzmir ihracatında 2013, 2018 ve 2023 yılları için ilk 4 ülkenin toplam payını gösteren CR(4), sırasıyla 32,5, 37,6 ve 33,1'dir. İlk 8 ülkenin kümülatif payını gösteren CR(8), sırasıyla 48,9, 53,8 ve 50,2 olarak hesaplanmıştır. Her iki değer için de 2018 yılında oranın ve ülke yoğunlaşmasının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, 2023 yılına gelindiğinde

yoğunlaşma oranı düşmeye başlamıştır ancak yine de değerler 2013 yoğunlaşmasının üzerindedir. Bu durum, ülke çeşitliliğinde artışa gidilemediğini göstermektedir. Özellikle CR(8) değeri, yüksek yoğunlaşma olarak adlandırılan 51 değerine yakınsamaktadır. CR(12) oranları da benzer şekilde 2018 yılında artmış, daha sonra düşüş eğilimine girmiştir. 2013'ten 2023 yılına az da olsa yine artış göstermektedir. Bu sonuçlar, İzmir'in ihracat pazarları kapsamında çeşitlenmeye gitmesi için tedbir alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

ŞEKİL 3. İzmir İhracatında Ülke Yoğunlaşma Oranı (2023)

2023 yılında İzmir'in en fazla ihracat gerçekleştirdiği ilk 5 ürün grubu Tablo 24'te yer almaktadır. İlk 5 ülke ve bu ülkelere en çok ihracat gerçekleştirilen

TABLO 24. İzmir İhracatında İlk 5 Ülke ve İhracat Kalemleri(2023 - Bin dolar)

Ülke	1. Sektör ve Payı	2. Sektör ve Payı	3. Sektör ve Payı	4. Sektör ve Payı	5. Sektör ve Payı
Almanya	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	2599 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı
	490.334	480.407	179.956	141.156	111.293
	20,0%	19,6%	7,3%	5,8%	4,5%
ABD	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı
	227.181	115.878	88.726	78.308	74.682
	15,8%	8,1%	6,2%	5,5%	5,2%
İspanya	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	2220 - Plastik ürünlerin imalatı
	292.539	134.553	119.628	44.661	34.930
	31,8%	14,6%	13,0%	4,8%	3,8%
İtalya	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	1020 - Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
	112.329	62.618	59.029	55.552	47.890
	12,9%	7,2%	6,8%	6,4%	5,5%
Birleşik Krallık	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	1020 - Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
	174.632	101.934	89.040	73.814	44.215
	20,5%	12,0%	10,5%	8,7%	5,2%

Kaynak: TÜİK (2024).

İhracatta Sektör Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde öncelikle İzmir ihracatının 2013, 2018 ve 2023 yılları için sektörel yoğunlaşma oranları, bölüm bazında (2 basamak) incelenmiştir. CR(4) oranı 2013, 2018 ve 2023 yılları için 43,9, 45 ve 45,3 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar 2018'den 2023'e kadar oran çok az artmış olsa da 11 yıllık dönemde oranın artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum, en çok ihracatı yapılan ilk 4 kalemde yoğunlaşmanın

arttığını göstermektedir. Söz konusu durum CR(8) için ise farklıdır. CR(8) değeri bahse konu yıllarda 71,5, 69 ve 70,8 olarak gerçekleşmiştir. 2013'ten 2018 yılına, ilk 8 kalemde yapılan ihracat yoğunlaşma oranı azalırken 2023 yılında oranın tekrar arttığı görülmektedir. Benzer durum CR(12) için de geçerlidir. 2018 yılında 86,1'den 84,4'e düşen oran, 2023 yılında 70,8'e yükselmiştir (Tablo 25).

TABLO 25. İzmir'in İhracatında (Bölüm/2 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	14 - Giyim eşyalarının imalatı	13,4	13,4	14 - Giyim eşyalarının imalatı	12,7	12,7	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	14,7	14,7
CR(2)	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	11,3	24,7	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	11,4	24,1	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	11,2	25,9
CR(3)	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	10,1	34,8	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	11,3	35,5	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	9,9	35,8
CR(4)	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	9,1	43,9	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	9,5	45,0	14 - Giyim eşyalarının imalatı	9,5	45,3
CR(5)	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	8,1	52,0	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	7,2	52,1	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	6,9	52,3
CR(6)	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	8,0	60,1	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	6,8	59,0	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	6,9	59,1
CR(7)	24 - Ana metal sanayii	6,7	66,8	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	5,3	64,3	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	6,0	65,2
CR(8)	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,7	71,5	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	4,7	69,0	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	5,6	70,8
CR(9)	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4,2	75,6	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4,6	73,6	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	5,4	76,2

	2013			2018			2023		
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(10)	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,8	79,4	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	77,7	24 - Ana metal sanayii	3,6	79,8
CR(11)	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,5	82,9	24 - Ana metal sanayii	3,6	81,3	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	2,9	82,7
CR(12)	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	3,2	86,1	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,1	84,4	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,5	85,2
CR(13)	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,5	88,6	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,9	87,3	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,3	87,5
CR(14)	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	2,2	90,8	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	2,8	90,1	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	2,0	89,5
CR(15)	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,0	92,8	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,6	92,7	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,8	91,3
CR(16)	08 - Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	1,8	94,5	08 - Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	1,2	93,8	32 - Diğer imalatlar	1,6	92,9
CR(17)	31 - Mobilya imalatı	0,9	95,4	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1,1	94,9	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1,3	94,2
CR(18)	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,9	96,3	03 - Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	1,1	96,0	31 - Mobilya imalatı	1,1	95,3
CR(19)	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	0,9	97,1	32 - Diğer imalatlar	1,0	97,0	03 - Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	1,0	96,3
CR(20)	32 - Diğer imalatlar	0,8	97,9	31 - Mobilya imalatı	0,9	97,8	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,9	97,2

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Analizin bir diğer adımı olarak, sektörel yoğunlaşma oranına bu sefer sınıf bazında (4 basamak) bakılmıştır. CR(4) oranı, analize konu yıllarda 33,4, 32,6 ve 29,12 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, 2 basamakta ortaya çıkan yoğunlaşma oranı eğilimlerinden daha farklıdır. Oranın yıllar içinde düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. CR(8) oranına bakıldığında ise aynı eğilimin devam ettiği, 50,2 olan oranın önce 46,7'ye, sonrasında ise 43,5'e gerilediği görülmektedir. CR(12) oranları da tabloyu destekler nitelikte aynı gelişmeyi göstermiş, 2013 yılında 59 olan oran önce 2018 yılında 56,8'e, 2023 yılında ise 53,2'ye gerilemiştir (Tablo 26).

İzmir için 4 basamaktaki sektörel yoğunlaşma oranları, 2 basamaktaki sektörel yoğunlaşma oranlarına göre daha farklı bir tablo ortaya koymaktadır. 2 basamakta artış görülen yoğunlaşma oranları, 4 basamakta azalış eğiliminde olmuştur. Bu durum, İzmir ihracatı için olumlu bir tablo sergilemektedir. Buna karşın yine de 2 basamakta sektörel çeşitlilik, istenilen ölçüde gelişmemiştir. İzmir'in sektörel anlamda yoğunlaşma oranlarının düşmesi ve sektörel anlamda ihracatta daha dirençli hâle gelebilmesi için önlemler alınmasında fayda vardır.

TABLO 26. İzmir'in İhracatında (4 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	11,7	11,7	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	11,4	11,4	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	8,7	8,7
CR(2)	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	9,4	21,1	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	10,3	21,7	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	8,6	17,3
CR(3)	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	6,2	27,3	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,7	28,4	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,9	24,2
CR(4)	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,1	33,4	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	4,2	32,6	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	4,9	29,1
CR(5)	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,7	38,0	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	36,6	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	4,1	33,2
CR(6)	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	4,5	42,6	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	4,0	40,6	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4,1	37,2
CR(7)	0115 - Tütün yetiştirilmesi	3,9	46,5	0115 - Tütün yetiştirilmesi	3,1	43,7	2599 - Bys diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	3,3	40,6
CR(8)	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	3,8	50,2	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,9	46,7	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	2,9	43,5
CR(9)	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2,9	53,2	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,7	49,4	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,8	46,3

	2013			2018			2023		
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(10)	1392 - Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	2,0	55,2	2599 - Bys diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	2,7	52,0	2511 - Metal yapı malzemeleri imalatı	2,5	48,7
CR(11)	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,0	57,2	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	2,5	54,5	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,3	51,0
CR(12)	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,8	59,0	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	2,3	56,8	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	2,2	53,2
CR(13)	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,7	60,7	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2,1	58,8	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,0	55,1
CR(14)	2599 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,6	62,4	2732 - Diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının imalatı	1,8	60,6	2812 - Akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatı	1,7	56,9
CR(15)	1430 - Örme (trikotaj) ve tığ işi ürünlerin imalatı	1,6	64,0	1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	1,7	62,4	1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	1,6	58,5
CR(16)	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	1,5	65,4	1392 - Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	1,5	63,9	0115 - Tütün yetiştirilmesi	1,4	59,9
CR(17)	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	1,4	66,9	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,4	65,2	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1,3	61,1
CR(18)	0810 - Kum, kil ve taş ocaklığı	1,4	68,3	2814 - Rulman, dişli/ dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,3	66,5	3011 - Gemilerin ve yüzen yapıların inşası	1,3	62,4
CR(19)	2814 - Rulman, dişli/ dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,4	69,7	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	1,3	67,8	2814 - Rulman, dişli/ dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,2	63,6
CR(20)	2732 - Diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının imalatı	1,3	71,0	1430 - Örme (trikotaj) ve tığ işi ürünlerin imalatı	1,3	69,1	1020 - Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	1,1	64,7

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.5.2. İhracatta Yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman Endeksi

Bir önceki bölümde ele alınan yoğunlaşma oranları, yatay kesit analizine dayanmaktadır. Analiz, 2013, 2018 ve 2023 yıllarına odaklandığı için ihracattaki yoğunlaşmanın zaman içerisinde nasıl geliştiğini yeterince göstermemektedir. Bu nedenle, ihracattaki gerek ülkesel gerekse sektörel yoğunlaşmanın nasıl geliştiğini görmek amacıyla, 2013-2023 dönemi için Herfindahl-Hirschman endeksi kullanılmıştır.

İzmir ihracatında ülkelere göre yoğunlaşma oranları ve bu oranlardan hareketle üretilen endeks değerleri incelendiğinde, ülkelere göre yoğunlaşma endeksinin artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Endeks, en yüksek değere 2016 yılında ulaşarak 121,5 olmuştur. Devam eden yıllarda endeksin düşüş eğiliminde olması, daha fazla ülkeye ihracat gerçekleştirildiğini göstermektedir. Buna karşın 2023 yılında, endeks az bir miktarda da olsa tekrar artmıştır. Öte yandan ihracat gerçekleşen ülke sayısı, 2013 yılında 196 iken 2023 yılında 206'ya çıkmıştır. İncelenen dönem içerisinde ülke payları azalmakta ve ihracat gerçekleştirilen ülke sayısı ise artmaktadır. Buradan hareketle, pazar riskinin azaldığı ve il ihracatının pazar çeşitliliğini arttırarak riskli yapıdan uzaklaştığı değerlendirilmektedir (Tablo 27).

TABLO 27. İzmir İhracatında Ükelere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)

Yıl	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)
2013	0,04384	100
2014	0,04772	108,8
2015	0,05154	117,5
2016	0,05328	121,5
2017	0,05292	120,7
2018	0,05084	115,9
2019	0,04848	110,6
2020	0,04862	110,9
2021	0,04769	108,8
2022	0,04499	102,6
2023	0,04538	103,5

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

İzmir ihracatının sektörlere göre yoğunlaşma oranları ve bu oranlara göre üretilen endeks değerler incelendiğinde; sektör yoğunlaşma endeksinin genel olarak düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2013 yılında, bölüm bazında (2 basamak) 100 olan endeks değerinin 2023 yılında, 100,9 değerine ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber endeks 2015 yılında artış göstermiş, sonraki yıllarda da azalmaya başlamıştır. Bu durum, 2 basamak yoğunlaşmada sektör çeşitliliğinin istenilen ölçüde artmadığının bir göstergesidir.

Söz konusu durum, sınıf (4 basamak) bazında incelendiğinde ise tablo değişmektedir. 2013 yılında 100 olan endeks, 2023 yılında 78,9'a inmiştir. Endeks 2013-2015 döneminde artış göstermiş ancak sonrasında 2023 yılına kadar istikrarlı bir şekilde azalmıştır. Endeks, 2023 yılında artış göstererek 75,9'dan 78,9'a yükselmiştir (Tablo 28).

TABLO 28. İzmir İhracatında Sektörlere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)

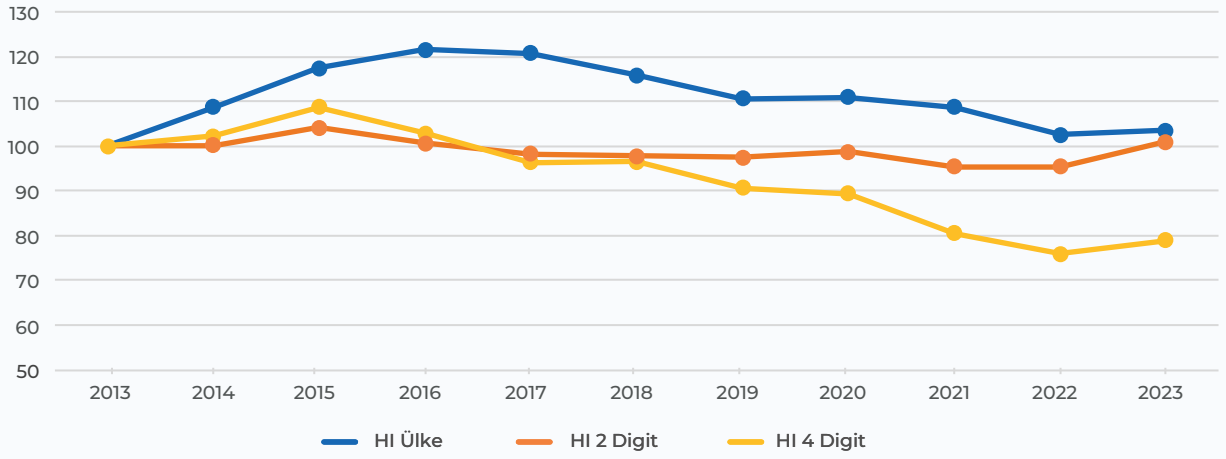
Yıllar	Bölüm/2 Basamak		Sınıf/4 Basamak	
	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)
2013	0,07654	100	0,04273	100
2014	0,07670	100,2	0,04373	102,3
2015	0,07977	104,2	0,04647	108,8
2016	0,07709	100,7	0,04394	102,8
2017	0,07514	98,2	0,04114	96,3
2018	0,07489	97,8	0,04123	96,5
2019	0,07463	97,5	0,03874	90,7
2020	0,07553	98,7	0,03821	89,4
2021	0,07308	95,5	0,03442	80,6
2022	0,07312	95,5	0,03242	75,9
2023	0,07719	100,9	0,03369	78,9

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

HHI endeksine göre, ülke ve sektör yoğunlaşması eğilimlerini birlikte gösteren grafik incelendiğinde ülke yoğunlaşma endeksinin 2 basamaktaki sektörel

yoğunlaşma endeksine daha yakın bir eğilim gösterdiği görülmektedir (Şekil 4).

ŞEKİL 4. İzmir İhracatında Ülke ve Sektörel HHI Endeks Gelişimi

4.5.3. İthalatta Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

İthalatta Ülke Yoğunlaşma Oranları

İthalatta ülke yoğunlaşma oranlarına bakıldığında, CR(4) değerlerinin 37,6'dan 40,2'ye çıktığı görülmektedir. Söz konusu oran 2018 yılında da düşmüş fakat 2023 yılında tekrar yükselmiştir.

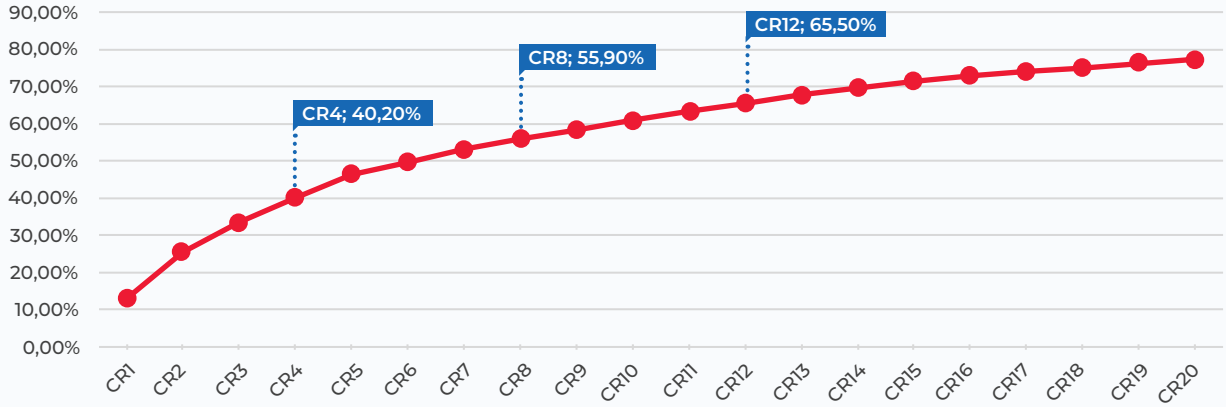
İhracatta olduğu gibi ithalatta da yoğunlaşma oranlarının artması, ithalatta ülke bağımlılığı riskini taşımaktadır. Benzer durum CR(8) oranı için de geçerlidir. Oran, 2018 yılında 51,7'ye düşmüş ancak 2023 yılında tekrar 55,9'a çıkmıştır (Tablo 29).

TABLO 29. İzmir İthalatında Ülke Yoğunlaşma Oranları

CR(m)	2013			2018			2023		
	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	Almanya	11,5	11,5	Almanya	12,1	12,1	Almanya	13,1	13,1
CR(2)	Rusya	10,9	22,4	Rusya	9,5	21,6	Çin	12,6	25,6
CR(3)	Çin	8,9	31,3	Çin	8,2	29,9	İtalya	7,7	33,4
CR(4)	İtalya	6,3	37,6	İtalya	7,1	36,9	Rusya	6,8	40,2
CR(5)	ABD	5,9	43,5	ABD	5,5	42,5	ABD	6,0	46,2
CR(6)	İspanya	3,5	47,1	Malezya	3,1	45,6	Malezya	3,6	49,7
CR(7)	Polonya	3,0	50,0	İsrail	3,1	48,7	Brezilya	3,4	53,2
CR(8)	Bulgaristan	2,2	52,3	Fransa	3,0	51,7	Ukrayna	2,8	55,9
CR(9)	Hollanda	2,2	54,5	İspanya	2,9	54,6	Güney Kore	2,5	58,4
CR(10)	Türkmenistan	2,2	56,7	Brezilya	2,6	57,2	Fransa	2,5	60,9
CR(11)	Güney Kore	2,2	58,9	Cezayir	2,4	59,6	İspanya	2,5	63,4
CR(12)	Fransa	2,2	61,1	Hollanda	2,2	61,8	Hollanda	2,2	65,5
CR(13)	Ukrayna	2,2	63,2	Hindistan	2,1	63,9	Hindistan	2,2	67,7
CR(14)	Malezya	2,1	65,4	Ukrayna	2,1	66,0	Birleşik Krallık	2,0	69,7
CR(15)	Japonya	1,9	67,2	Polonya	2,0	67,9	Japonya	1,8	71,5
CR(16)	Birleşik Krallık	1,7	69,0	Japonya	1,9	69,9	İsveç	1,3	72,8
CR(17)	Azerbaycan	1,5	70,5	İsveç	1,9	71,8	Finlandiya	1,2	74,0
CR(18)	Brezilya	1,5	72,0	Birleşik Krallık	1,7	73,5	Belçika	1,1	75,1
CR(19)	Endonezya	1,5	73,5	Güney Kore	1,7	75,2	Polonya	1,1	76,2
CR(20)	İsveç	1,4	74,9	BAE	1,2	76,5	Suudi Arabistan	1,0	77,2

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

ŞEKİL 5. İzmir İthalatında Ülke Yoğunlaşma Oranı (2023)

2023 yılında İzmir'in en fazla ithalat gerçekleştirdiği grupları Tablo 30'da sunulmuştur. İlk 5 ülke ve bu ülkelerden en çok ithal edilen ürün

TABLO 30. İzmir İthalatında İlk 5 Ülke ve İthalat Kalemleri(2023 – bin dolar)

Ülke	1. Sektör ve Oranı	2. Sektör ve Oranı	3. Sektör ve Oranı	4. Sektör ve Oranı	5. Sektör ve Oranı
Almanya	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2029 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer kimyasal ürünlerin imalatı	2829 - Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı
	157.363	85.333	78.672	60.828	59.273
	9,3%	5,1%	4,7%	3,6%	3,5%
Çin	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	3250 - Tıbbi ve dişçiliğe ait araç ve gereçlerin imalatı
	179.585	143.655	79.845	66.417	61.646
	11,0%	8,8%	4,9%	4,1%	3,8%
İtalya	3250 - Tıbbi ve dişçiliğe ait araç ve gereçlerin imalatı	1312 - Dokuma	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2220 - Plastik ürünlerin imalatı
	105.569	92.534	53.395	51.286	44.653
	10,6%	9,3%	5,3%	5,1%	4,5%
Rusya Federasyonu	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0510 - Taş kömürü madenciliği	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	1200 - Tütün ürünleri imalatı
	273.484	224.437	62.675	49.782	47.806
	31,2%	25,6%	7,1%	5,7%	5,5%
ABD	3830 - Materyallerin geri kazanımı	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	1103 - Malt likörü ve malt imalatı
	185.757	84.724	43.233	42.772	39.501
	23,8%	10,9%	5,5%	5,5%	5,1%

Kaynak: TÜİK (2024).

İthalatta Sektör Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde, İzmir ithalatının 2013, 2018 ve 2023 yılları için sektörel yoğunlaşma oranlarına, ihracatta olduğu gibi 2 basamakta bakılmıştır. CR(4) oranının yıllar içinde çok farklılık göstermemekle beraber artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2013 yılında 47,7 olan oran 2018 yılında az miktar bir düşüş ile 47,6'ya gerilemiştir. Ancak 2023 yılında 48,6'ya çıkmıştır. CR(8) oranına bakıldığında da ise 11 yıllık dönemde, yoğunlaşma oranının azalış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2013 yılında 72,5 olan oran, 2018 yılında 69,8'e, 2023 yılında ise 68,4'e gerilemiştir.

Benzer tablo CR(12) oranı için de geçerlidir. Oran 2013 yılında 86 iken 2018 yılında önce 83,7'ye, 2023 yılında da 81,9'a inmiştir (Tablo 31). Bu durum, 2 basamaktaki sektörel yoğunlaşmadaki ilk 4 sektörde yükselme eğilimi olmasına karşın 8 ve 12'li oranlarda azalış eğilimini ifade etmektedir ve ithalatın çeşitlenmesine yönelik olumlu bir gelişme olduğu değerlendirilmektedir.

TABLO 31. İzmir'in İthalatında (bölüm/2 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	14,4	14,4	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	16,8	16,8	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	17,6	17,6
CR(2)	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13,6	28,0	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	11,9	28,7	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	13,0	30,6
CR(3)	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	11,1	39,1	28 - Bys makine ve teçhizat imalatı	11,1	39,8	24 - Ana metal sanayii	9,1	39,7
CR(4)	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	8,6	47,7	24 - Ana metal sanayii	7,8	47,6	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	8,9	48,6
CR(5)	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	8,6	56,3	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	7,0	54,7	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	5,9	54,5
CR(6)	24 - Ana metal sanayii	6,0	62,3	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	5,5	60,1	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	5,1	59,6
CR(7)	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	5,9	68,2	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	5,0	65,1	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	4,7	64,3

	2013			2018			2023		
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(8)	17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	4,2	72,5	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	4,7	69,8	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	68,4
CR(9)	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,8	76,3	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	4,1	73,9	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	72,1
CR(10)	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	79,9	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,8	77,6	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,5	75,5
CR(11)	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	3,0	83,0	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,1	80,8	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	3,3	78,8
CR(12)	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,0	86,0	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2,9	83,7	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	3,1	81,9
CR(13)	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2,5	88,4	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	2,8	86,4	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	3,0	84,9
CR(14)	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	2,4	90,8	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	2,5	88,9	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	2,8	87,7
CR(15)	32 - Diğer imalatlar	1,7	92,5	11 - İçeceklerin imalatı	1,7	90,6	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2,3	89,9
CR(16)	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1,5	94,0	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1,7	92,3	32 - Diğer imalatlar	2,2	92,1
CR(17)	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,1	95,1	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,6	94,0	05 - Kömür ve linyit çıkartılması	1,8	93,9
CR(18)	00 - Gizli veri	0,8	96,0	05 - Kömür ve linyit çıkartılması	1,6	95,5	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,6	95,6
CR(19)	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,8	96,8	32 - Diğer imalatlar	1,4	96,9	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,6	97,1
CR(20)	14 - Giyim eşyalarının imalatı	0,8	97,6	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,3	98,2	11 - İçeceklerin imalatı	1,0	98,1

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Analizin bir sonraki adımında sektörel yoğunlaşma oranına 4 basamakta bakılmıştır. CR(4) oranı, 2 basamakta gördüğümüz tabloya ters şekilde, 11 yıllık dönem içerisinde azalış eğilimindedir. 2013 yılında 30,7 olan oran, 2018 yılında 28,4, 2023 yılında ise 21 olarak gerçekleşmiştir. Yoğunlaşma oranında ciddi bir düşüş görülmektedir. CR(8) oranı da aynı şekilde düşmektedir. Oran, 2013 yılında 47,3 iken 2018'de 43,3, 2023 yılında ise 38'dir. CR(12) oranının da aynı şekilde azalıyor olması önemli bir göstergedir. 57,9 olarak 2013

yılında gerçekleşen oran, sonrasında 54,2'ye ve 50,5'e inmiştir (Tablo 32).

Sınıf bazında her üç oranda da sektörel yoğunlaşmanın azalıyor olması ve 2 basamakta CR(4) oranındaki az miktardaki artışa karşın, benzer bir eğilim göstermesi, ithalatın çeşitlenmesi açısından olumludur. Özellikle CR(12)'de 50'ye yakın bir oran yakalanması, sektörel açıdan İzmir ithalatının daha dirençli olduğunu göstergesidir.

TABLO 32. İzmir'in İthalatında (Sınıf/4 basamak) Sektör Yoğunlaşma Oranları (2013, 2018, 2023)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13,6	13,6	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	11,9	11,9	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	6,1	6,1
CR(2)	2910 - Motorlu kara taşıtlarının imalatı	7,0	20,6	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	5,9	17,8	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,5	11,5
CR(3)	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	5,1	25,7	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,5	23,4	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	4,8	16,3
CR(4)	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,0	30,7	1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	5,0	28,4	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4,7	21,0
CR(5)	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	4,9	35,6	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	4,0	32,4	3830 - Materyallerin geri kazanımı	4,4	25,4
CR(6)	3830 - Materyallerin geri kazanımı	4,2	39,8	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,8	36,1	1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	4,3	29,7
CR(7)	1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	3,9	43,6	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	3,7	39,9	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	4,2	33,9
CR(8)	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	47,3	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	3,4	43,3	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	4,2	38,0
CR(9)	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	3,0	50,3	3830 - Materyallerin geri kazanımı	3,3	46,6	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	42,2

	2013			2018			2023		
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(10)	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,9	53,2	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	3,3	49,9	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	45,9
CR(11)	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	2,4	55,6	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	2,3	52,2	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	2,6	48,4
CR(12)	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,2	57,9	2910 - Motorlu kara taşıtlarının imalatı	2,0	54,2	2599 - Bys diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	2,0	50,5
CR(13)	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	1,9	59,8	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2,0	56,3	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,0	52,5
CR(14)	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,9	61,7	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,9	58,2	2029 - Bys diğer kimyasal ürünlerin imalatı	2,0	54,4
CR(15)	1312 - Dokuma	1,8	63,5	1103 - Malt likörü ve malt imalatı	1,7	59,8	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1,9	56,4
CR(16)	3811 - Tehlikesiz atıkların toplanması	1,8	65,3	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,6	61,4	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,9	58,3
CR(17)	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	1,8	67,1	1312 - Dokuma	1,6	63,0	0510 - Taş kömürü madenciliği	1,8	60,1
CR(18)	2599 - Bys diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,5	68,5	2029 - Bys diğer kimyasal ürünlerin imalatı	1,6	64,6	3250 - Tıbbi ve dişçiliğe ait araç ve gereçlerin imalatı	1,7	61,8
CR(19)	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1,4	69,9	0510 - Taş kömürü madenciliği	1,6	66,2	2814 - Rulman, dişli/ dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,7	63,5
CR(20)	2829 - Diğer özel-amaçlı makinelerin imalatı	1,3	71,2	2599 - Bys diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,5	67,7	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	1,5	65,0

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.5.4. İthalatta Yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman Endeksi

İhracat bölümünde açıklandığı üzere, İzmir ithalatının son 11 yıllık dönem içerisinde hem ülkesel hem de sektörel anlamda yoğunlaşma seyrinin nasıl olduğunu görmek adına Herfindahl-Hirschman endeksine bakılmıştır.

İzmir ithalatında ülkelere göre yoğunlaşma oranları ve buna göre oluşturulan endeks incelendiğinde, 2013 yılında 100 olan endeksin 2017, 2018 ve 2021 yılında gösterdiği düşüşe karşın, genel olarak yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. 2023 yılında endeks, 113,4'e yükselmiştir (Tablo 33). Tablo, ülke yoğunlaşma oranlarında karşılaşılan tablo ile paraleldir. CR oranlarında yıllar içinde görülen artan yoğunlaşma oranı, HHI'da aynı şekilde artmaktadır. Bu durum, İzmir ithalatının ülke yoğunlaşması anlamında risk taşıdığını ve ülke yoğunlaşmasının arttığını ve yeterli pazar çeşitlemesi yapılamadığını göstermektedir.

İzmir ithalatının 2 basamak için zaman içerisinde sektörel olarak yoğunlaşması ve buna göre oluşturulan endeks incelendiğinde, endeksin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Endeks, 2017 yılında 88,3'e inmiş, 2021 yılında 117,6'ya çıkmış ve 2023 yılında ise 100,4'e inmiştir. Dönem içerisinde iniş ve çıkışlar göstermekle beraber endeksin 11 yıllık dönemde küçük bir artış gösterdiği ve farklı bir dağılım göstermediği görülmektedir.

Endeks değerlerinin seyri, 4 basamakta incelendiğinde ise farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bazı yıllarda

TABLO 33. İzmir İthalatında Ükelere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)

Yıllar	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)
2013	0,04912	100
2014	0,04954	100,9
2015	0,05055	102,9
2016	0,05265	107,2
2017	0,04832	98,4
2018	0,04806	97,8
2019	0,04933	100,4
2020	0,05111	104,0
2021	0,04672	95,1
2022	0,05199	105,9
2023	0,05570	113,4

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

dalgalandırmalar yaşamakla beraber, endeksin genelde düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Endeks değeri, 11 yıllık dönem içerisinde 100 değerini hiç geçmemiş ve 2023 yılında ciddi bir düşüş oranı ile 65,7'e gerilemiştir (Tablo 34). Bu durum, özellikle 4 basamakta sektör yoğunlaşmasının azaldığı ve giderek daha fazla ürün çeşitliliğine sahip bir ithalat deseninin ortaya çıktığını göstermektedir. İzmir'in çok sektörlü yapısında ithalatın çeşitlenmesi, aynı zamanda üretimin ve ihracatın da çeşitlendiğinin bir göstergesi niteliğindedir.

TABLO 34. İzmir İthalatında Sektörlere Göre Yoğunlaşma (Herfindahl-Hirschman Endeksi)

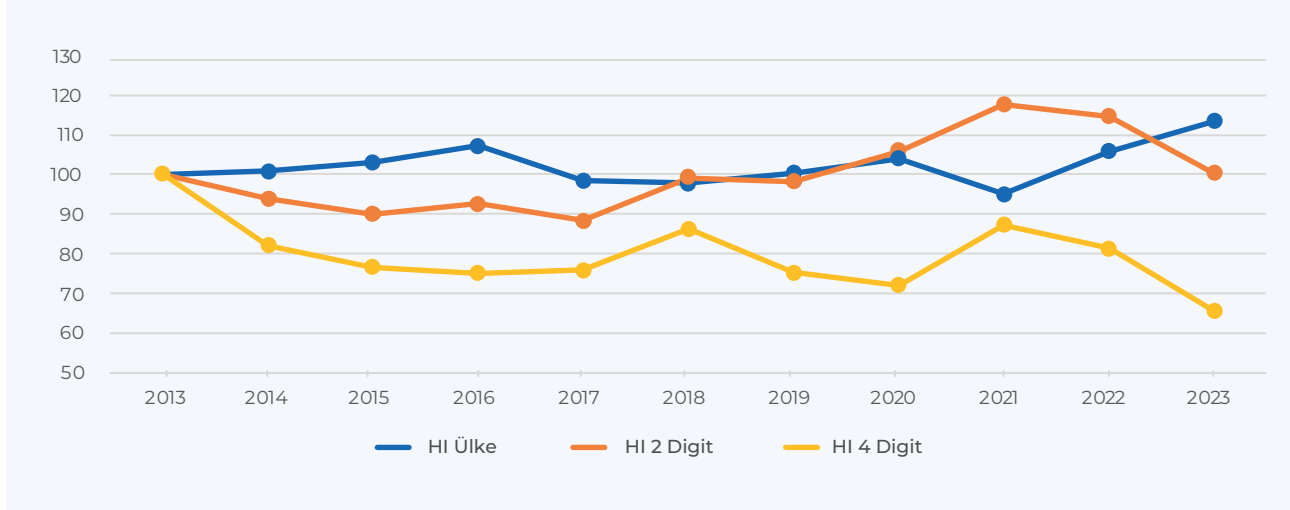
Yıllar	2 Basamak		4 Basamak	
	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013:100)
2013	0,08202	100	0,04220	100
2014	0,07708	94,0	0,03464	82,1
2015	0,07385	90,0	0,03227	76,5
2016	0,07593	92,6	0,03169	75,1
2017	0,07239	88,3	0,03204	75,9
2018	0,08125	99,1	0,03648	86,4
2019	0,08060	98,3	0,03174	75,2
2020	0,08689	105,9	0,03038	72,0
2021	0,09649	117,6	0,03685	87,3
2022	0,09405	114,7	0,03435	81,4
2023	0,08234	100,4	0,02770	65,7

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Herfindahl-Hirschman endeksine göre ülke ve sektör yoğunlaşması eğilimlerini birlikte gösteren grafik incelendiğinde, ülke endeksinin sektörel endekse paralel bir eğilim göstermediği görülmektedir (Şekil 6).

Bu durum, İzmir ithalatında ürün çeşitliliğinin giderek artmasına rağmen pazar çeşitliliğinin azaldığını ve ürünlerin genel olarak aynı ülkelerden ithal edildiğini göstermektedir.

ŞEKİL 6. HHI Endeksine Göre İzmir İthalatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

4.6. İzmir'in İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi

Bu bölümde İzmir ihracatında hem 2 basamak hem de 4 basamakta öne çıkan ve rekabet gücü yüksek olan sektörler tespit edilmiştir. Hesaplamalarda il ihracat yoğunlaşma katsayısı kullanılmıştır.

İhracat kalemlerinin üstünlük değerlerinin yıllar içindeki değişimini görmek amacıyla, yoğunlaşma oranında olduğu gibi burada da 2013, 2018 ve 2023 yılı ihracat tutarlarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Son bölümde ise 3 senenin ortalaması alınarak sıralama yapılmıştır.

2 basamakta yapılan hesaplamalarda, 5 sektörün 2 ve üzeri katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Tütün ürünleri imalatının seneler içerisinde en yüksek

değere sahip sektör olduğu görülmektedir. 2013 yılında 5,1 olan endeks, 2023 yılında 8,3'e çıkmıştır. İkinci sırada yıllar içinde yatay bir seyir izleyen kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması sektörünün yer aldığı görülmektedir. Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği ise 2013'ten 2018'e yükselmiş ancak 2023 yılında düşmüştür. Dördüncü sırada, yıllar içinde endeks değeri düşmekte olan bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri bulunmaktadır. Beşinci sırada bulunan kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, yıllar içinde yatay bir seyir izlese de endeksi yükselmeye devam eden bir sektör olarak ön plana çıkmaktadır. Ortalamaya göre en yüksek 20 sektör Tablo 35'te sunulmuştur.

TABLO 35. İzmir'in İhracatında Öne Çıkan Sektörler (2 Basamak)

ISIC Rev.4 Adı	2013	2018	2023	Ortalama
12 - Tütün ürünleri imalatı	5,1	8,2	8,3	7,2
18 - Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	4,2	4,2	4,3	4,3
03 - Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	2,9	4,0	3,5	3,4
01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	2,9	2,3	1,7	2,3
17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	1,8	2,0	2,1	2,0
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	1,5	1,6	1,8	1,6
28 - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	1,5	1,6	1,6	1,6
02 - Ormancılık ve tomrukçuluk	4,3	0,2	0,1	1,5
20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1,8	1,5	1,1	1,4
14 - Giyim eşyalarının imalatı	1,4	1,4	1,3	1,4
15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1,1	1,4	1,3	1,3
08 - Diğer madencilik ve taş ocaklığı	1,5	1,1	0,9	1,2
22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	0,9	1,0	1,3	1,1
23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,0	1,1	1,0	1,0
11 - İçeceklerin imalatı	1,3	0,8	0,9	1,0
25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	0,7	1,0	1,2	1,0
19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0,8	1,3	0,2	0,8
05 - Kömür ve linyit çıkartılması	0,2	0,0	2,1	0,8
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	0,8	0,7	0,8	0,8
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	0,6	0,8	0,9	0,8

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Ürün grupları için de hesaplamalar 4 basamakta da gerçekleştirilmiş olup Tablo 36'da sunulmuştur. 2 basamakta yapılan hesaplamalara paralel olarak, burada tütün yetiştirilmesi ve tütün ürünleri imalatı yüksek endeks değerleri ile birinci ve üçüncü sırada yerini almıştır. Basımla ilgili hizmet faaliyetleri ikinci sırada bulunmakla beraber, endeksin yıllar içinde azalma eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir.

Dikkati çeken bir diğer husus ise Bys makine ve teçhizat imalatının alt sektörü olan akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatının yıllar içinde göstermiş olduğu yükseliştir. Katsayı, 0,6'dan 7,8 gibi yüksek

bir seviyeye ulaşmıştır. Benzer durum, hizmet sektörü içerisinde yer alan diğer yayıncılık faaliyetleri kaleminde de görülmektedir. Baharatlık, aromatik (ıtırılı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi, ortalamada yüksek bir değer yakalamış olsa da bunun 2023 yılında ciddi bir düşüş yaşadığı görülmektedir. Deniz balıkçılığı yükselmekte olup kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı ise azalmaktadır. Hazır yemeklerin imalatı ise dalgalı bir seyir izlemekle beraber, 2023 yılında katsayının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

TABLO 36. İzmir İhracatında Öne Çıkan Sektörler (4 Basamak)

Sektör	2013	2018	2023	Ortalama
0115 - Tütün yetiştirilmesi	14,5	14,4	14,8	14,6
1812 - Basımla ilgili hizmet faaliyetleri	12,6	12,4	8,4	11,1
1200 - Tütün ürünleri imalatı	5,1	8,2	8,3	7,2
0128 - Baharatlık, aromatik (ıtırılı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi	7,9	6,1	3,9	6,0
2812 - Akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatı	0,6	6,0	7,8	4,8
5819 - Diğer yayıncılık faaliyetleri	0,3	3,3	8,7	4,1
0311 - Deniz balıkçılığı	3,0	4,2	4,0	3,7
1075 - Hazır yemeklerin ve yiyeceklerin imalatı	3,8	0,8	6,3	3,6
1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	3,8	3,5	3,3	3,5
1020 - Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	4,1	3,6	2,9	3,5
1702 - Oluklu kâğıt ve oluklu mukavva imalatı ile kâğıt ve mukavvadan yapılan ambalaj kutuları imalatı	3,9	3,2	3,4	3,5
2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	3,9	3,4	2,6	3,3
2021 - Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	2,9	2,9	3,9	3,2
1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	3,0	2,9	3,0	2,9
0122 - Tropikal ve subtropikal meyvelerin yetiştirilmesi	4,5	0,7	3,6	2,9
0112 - Çeltik (kabuklu pirinç) yetiştirilmesi	2,5	3,8	2,3	2,9
0121 - Üzüm yetiştirilmesi	2,6	2,3	3,2	2,7
1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	2,4	2,7	3,0	2,7

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın son aşaması olarak, İzmir ihracatında 2023 yılında ilk 15 sırada yer alan ürün sınıfları, aşağıda yer alan kriterler çerçevesinde değerlendirilmiş ve öne çıkan alanlar belirlenmiştir.

Kriter 1: İhracatı Artanlar (Son 5 Yıllık Dönem)⁴

Kriter 2: İzmir'in Toplam İhracatı İçinde Payı Artanlar (Son 5 Yıllık Dönem)⁵

Kriter 3: Türkiye'nin Toplam İhracatı İçinde Payı Artanlar (Son 5 Yıllık Dönem)

Kriter 4: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Pozitif Olanlar (2023)

Kriter 5: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Artanlar (Son 5 Yıllık Dönem)

Kriter 6: İl İhracat Yoğunlaşma Katsayısı 1'den Yüksek Olanlar (2023)

Kriter 7: İl İhracat Yoğunlaşma Katsayısı Artanlar (Son 5 Yıllık Dönem)

Kriter 8: İl İhracat Yoğunlaşma Katsayısı Karşılaştırma Grubundaki illerden Yüksek Olanlar

Kriter 9: Orta Yüksek Teknoloji Seviyesine Sahip Olanlar

Kriter 10: Yeşil Dönüşüm ve Mavi Fırsatlar Çalışmasında Önceliklendirilen Sektörler

4 Bu kriterde, artış oranı %50'nin altında olanlar 1 yıldız, %51-100 arası olanlar 2 yıldız, %101-200 arası olanlar 3 yıldız, %200 üstü olanlar 4 yıldız almıştır.

5 Bu kritere göre %1'e kadar olanlar 1 yıldız, %1 üzeri 2 yıldız almıştır.

Bu kriterler çerçevesinde hazırlanan yıldız tabloya, aşağıda yer verilmiştir. 10 kriterde, 10 ve üzerinde yıldız alan İzmir'in öne çıkan sektörleri şunlar olmuştur: 2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı, 1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı, 2511 - Metal yapı malzemeleri imalatı ve 2812 - Akışkan

gücü ile çalışan donanımların imalatı sektörleridir (Tablo 37). Burada dikkat çeken husus, akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatının gerek il ihracat yoğunlaşma katsayısında gerekse yıldız tablosunda İzmir için önem arz eden sektörler arasında yer almasıdır.

TABLO 37. İzmir İhracatında İlk 15 Sektörün Kriterler Bazında Değerlendirilmesi

Sınıf Adı	Kriter 1	Kriter 2	Kriter 3	Kriter 4	Kriter 5	Kriter 6	Kriter 7	Kriter 8	Kriter 9	Kriter 10
2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	*			*	*	*			*	
1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	*			*		*		*		
1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	*	*		*		*	*			*
2220 - Plastik ürünlerin imalatı	**	*	*	*	*	*	*			*
2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	***	**	*	*	*	*	*		*	
1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	***	**	*	*	*	*	*			*
2599 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	**	*	*	*	*	*	*			
2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	*					*			*	
2410 - Ana demir ve çelik imalatı	*	*	*				*			
2511 - Metal yapı malzemeleri imalatı	****	**	*	*	*	*	*			
1200 - Tütün ürünleri imalatı	*					*	*			
2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	*			*		*			*	
2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	***	*	*	*	*	*			*	
2812 - Akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatı	****	**	*	*	*	*	*	*	*	
1701 - Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva imalatı	*				*	*		*		*

Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM 5.

Genel Değerlendirme

Çalışmada öncelikle, İzmir'in dış ticaret rakamları karşılaştırma yöntemi ile il, bölge ve Türkiye düzeyinde değerlendirilmiştir. İzmir ihracatı yıllar içerisinde artmakla beraber, ihracatın Türkiye içerisindeki payı yaklaşık olarak aynı oranda kalmıştır. Buna karşın, ithalat belli bir oranda artmış olsa da Türkiye içerisindeki payı düşüş göstermiştir. Bu durumun sonucu, İzmir dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranının kazandığı pozitif görünümün giderek artması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, İzmir dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan imalat sanayisi dış ticaretinin teknoloji düzeyi incelenmiş ve hem ihracatta hem de ithalatta yüksek ve orta-yüksek düzey ürün dış ticaret faaliyetlerinin artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Teknoloji düzeyine göre dış ticaret faaliyetlerindeki bir diğer önemli nokta ise ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Orta-yüksek, orta-düşük ve düşük teknoloji düzeyinde İzmir dış ticaret dengesi pozitif görünümündedir. Yüksek teknoloji düzeyindeki ürünlerde ise artış eğilimi devam etmektedir.

Çalışmanın devamında, İzmir'in dış ticaret yapısı yoğunlaşma endeksleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizden elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

1. İhracatta ülke yoğunlaşma oranlarının gerek CR gerekse HHI endeksine göre artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum ihracatta ülke çeşitlenmesinin azaldığı sonucuna işaret etmektedir.
2. İhracat ve sektör yoğunlaşması incelendiğinde; bölüm (2 basamak) bazında bakılan yoğunlaşmada, sadece CR(4) oranının artma eğiliminde olduğu, ancak CR(8) ve CR(12) oranlarının azalmakta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte HHI endeksi, incelenen dönemde artış göstermiştir. Sınıf (4 basamak) bazında yapılan incelemede ise hem CR oranlarının hem de HHI endeksinin düşüş eğiliminde olduğu, bir diğer deyişle ürün çeşitlendirmesinin arttığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle, İzmir'in ihracatında ana bölümler bazında küçük bir daralma görüle bile, ihraç edilen ürün sınıf çeşitliliğinin giderek arttığını söylemek mümkündür.

3. İthalatta ülke yoğunlaşması, gerek CR oranı gerekse HHI endeksi bazında artmaktadır. İzmir'in ithalat gerçekleştirdiği ülke çeşitliliği ise azalmaktadır.
4. İthalat ve sektör yoğunlaşmasına bakıldığında ise ihracata benzer bir tablo görülmektedir. Bölüm sınıflandırmasına göre CR4 oranı artmakla beraber, CR8 ve CR12 oranı azalmaktadır. Buna karşın HHI endeksi, 11 senelik dönemde yaklaşık aynı düzeyde seyretmiş ve sadece küçük bir artış göstermiştir. Sınıf bazında yapılan incelemede ise hem CR hem HHI azalış eğilimindedir. İzmir'in ithalat çeşitliliğinin arttığı görülmektedir.

Çalışmanın son bölümünde, İzmir'in ihracatta rekabet gücü olan sektörlerini tespit etmek amacıyla hesaplar ve analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir.

- İl ihracat yoğunlaşma katsayısına göre sınıf bazında, bütün yetiştiriciliği ve bütün ürünlerinin imalatı ve basım ile ilgili hizmet faaliyetlerinin yüksek katsayı değerlerine sahip olduğu görülmektedir.
- İzmir için önemli bir sektör olan balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliğinde rekabet gücünün 2023 yılında düştüğü görülmektedir.
- 2812 - Akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatı 2013-2023 döneminde önemli bir artış kaydetmiş olup bu ürün grubu, aynı zamanda 10 farklı kriterin değerlendirilmesi ile oluşturulan tablo dâhilinde de ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, İzmir'in 2013-2023 döneminde gerçekleştirdiği dış ticaret faaliyetlerinde ürün çeşitliliğinin arttığını söylemek mümkündür. Bu durum, İzmir'in dış ticaretinin yapısal bir değişiklik içerisinde olduğunu göstermektedir. Buna karşın ihracat ve ithalat gerçekleştirilen ülkelerde çeşitlenmeye gidilmediği görülmektedir. İzmir'in sahip olduğu coğrafi pozisyonu itibarıyla yakın olduğu ülkeler ile daha yoğun dış ticaret ilişkisi içerisinde olması beklenen bir durumdur ancak küresel gelişmelere karşı dirençli olmak için pazarların genişletilmesinde fayda görülmektedir.

Bölgesel kalkınma, çok katmanlı bir yapıdadır ve ekonomik büyümeyi de içinde barındırmaktadır. ihracatın katma değer oluşturan gelir getirici etkilerinin ekonomik kalkınmayı daha fazla desteklemesi için yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatını arttırmaya yönelik politikalar oluşturmak ve bunları hayata geçirmek önem arz etmektedir. Özellikle Ar-Ge faaliyetlerini özendirecek, üretken, yaratıcı ve birikimli iş gücünü artıracak politikaların üretilmesi ve bu husustaki altyapı ve üstyapı eksikliklerinin

ivedilikle giderilmesi gerekmektedir. Bu sayede sadece ekonomik büyüme değil, bölgenin insani kaynaklarının becerileri ve istihdam olanaklarının artışı da sağlanabilir. Artan üretim becerileri ile beraber, dış ticarette bölgenin gerek ürün gerekse ülke çeşitliliği gelişme gösterecektir. Bu tür politikaların üretilmesine ve uygulanmasına zemin teşkil edecek il/bölge bazlı çalışmaların artması da bu sürece büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Altınay, M. (2025). İzmir Dış Ticaretinin Gelişimi ve Yoğunlaşma Analizi (2013–2023). Bölgesel Kalkınma Dergisi, 02(03), 235-263.
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2012). İzmir İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, İzmir, 1-378.
- TÜİK (2024). Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri (Erişim Tarihi: Nisan 2024)

İZMİR KALKINMA AJANSI

Megapol Çarşı Kule, Halkapınar Mahallesi,
1203/11. Sk. No: 5-7, Kat: 19, 35170 Konak/İzmir

T. +90 232 489 81 81 F. +90 232 489 85 05

www.izka.org.tr

Kalkınma Ajansları Yayınları Bedelsizdir, Satılamaz